

ИЗВЕШТАЈ
ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА И ПАНЕЛА МЛАДИХ
САВЕТНИКА

ЗАШТИТА ДЕЦЕ ОД НАСИЉА У ШКОЛАМА

ИЗВЕШТАЈ
ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА И ПАНЕЛА МЛАДИХ
САВЕТНИКА

*ЗАШТИТА ДЕЦЕ ОД НАСИЉА
У ШКОЛАМА*

Издавач:

Заштитник грађана
Делиградска 16, 11000 Београд
www.zastitnik.rs

За издавача:

Саша Јанковић

Аутори:

Снежана Нешић
Наташа Јовић

Штампа:

Interprint

Тираж: 250

Извештај Заштитника грађана заснован је на резултатима истраживања које су у 72 основне и средње школе у Србији спровели чланице и чланови Панела младих саветника Заштитника грађана. Захваљујемо се на посвећености, ангажовању и доприносу у побољшању положаја и унапређењу заштите права својих вршњака: Андријани из Београда, Андрији из Ниша, Биљани из Новог Сада, Биљани из Београда, Вељку из Суботице, Владимиру из Сивца, Вукану из Панчева, Емилији из Беле Цркве, Илијани из Сремске Каменице, Јовани из Пирота, Кристијану из Ниша, Кристини из Чуруга, Лаву из Београда, Луки из Стојника, Марији из Медвеђе, Милану из Краљева, Милицы из Ниша, Милицы из Смедеревске Паланке, Миљани из Пирота, Михајлу из Београда, Наташи из Дучића, Нађи из Ужица, Невени из Краљева, Немањи из Пожаревца, Немањи из Лучана, Николи из Мајданпека, Николи из Суботице, Нини из Београда, Предрагу из Бабушнице и Сандри из Брасина.

САДРЖАЈ

УВОД	7
ЗАШТИТА ДЕЦЕ ОД НАСИЉА У ШКОЛАМА	10
НАДЛЕЖНОСТИ И АКТИВНОСТИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА У ПРОМОЦИЈИ ПРАВА ДЕТЕТА И УНАПРЕЂЕЊУ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА	11
Мишљења, препоруке, савети Заштитника грађана	12
Панел младих саветника	13
ИСТРАЖИВАЊЕ И ИЗВЕШТАЈ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА И ПАНЕЛА МЛАДИХ САВЕТНИКА	15
Истраживање Панела младих саветника	15
Циљеви и претпоставке истраживања	15
Методолошки поступак	16
Узорак истраживања	17
Резултати истраживања	18
Распрострањеност насиља у школама	19
Насиље међу ученицима	19
Насиље наставника према ученицима	21
Мере превенције насиља у школама и учешће ученика у овим мерама	22
Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања	29
Обавештеност ученика о формирању Тима	29
Обавештеност ученика о томе ко су чланови Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања и како могу да им се обрате	30
Поступање школа у случајевима насиља	38

ПРИОРИТЕТНИ ПРОБЛЕМИ У ПРЕВЕНЦИЈИ И ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА У ШКОЛАМА	41
ПРЕПОРУКЕ	45
АНЕКС: ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА У ШКОЛАМА	49
Конвенција о правима детета са факултативним протоколима	49
Национални план акције за децу	51
Национална стратегија за превенцију и заштиту деце од насиља	51
Закон о основама система образовања и васпитања	54
Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање	60
Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања	67
Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовано-васпитним установама	68

УВОД

У школи се, као друштвеној институцији, законима дефинишу циљеви, сврха и начин њеног рада, њена структура и организација, али се и пресликавају битне фигуре, улоге, облици понашања и односи који постоје у породици и друштву. Распрострањеност насиља својеврстан је тест испуњености обавеза које имају породица, држава и друштво у подизању, развоју и заштити детета и показатељ је како они врше своје дужности у стварању безбедних услова за дететов опстанак, живот и развој, у регулисању његовог понашања и развијању његове самосталности, самопоштовања и идентитета.

Тешко је дати тачне податке о стварним размерама и облицима насиља које деца у Републици Србији данас трпе, с обзиром да не постоји јединствен систем евидентирања и праћења ове појаве. Међутим, резултати бројних истраживања, које су у протеклих десетак година спроводиле институције из различитих сектора и невладине организације, указују на тренд повећања породичног, а посебно вршњачког насиља међу децом и младима. Постојећи подаци потврђују, такође, да су неповољне друштвене околности у последњој деценији прошлог и почетком овог века изложиле децу у Републици Србији повећаном ризику од насиља.

У образовно-васпитним установама су, према расположивим подацима, присутни најразличитији облици и врсте насиља. Деца су изложена вршњачком насиљу, али и насиљу одраслих. Свакодневно се суочавамо са подацима из медија о томе колико су школе изложене негативном утицају многобројних фактора из окружења, који угрожавају безбедност и правилан развој деце (близина кафића, аутобуске и железничке станице, забавних паркова, пијаца, коцкарница, кладионица, играоница, итд).

Резултати различитих истраживања спроведених у основним и средњим школама говоре да су најзаступљенији вербални облици насиља, али и други облици психичког насиља (вређање и исмевање - 40%, оговарање, ширење лажи, социјална изолација - 38%, претње и застрашивање - 21%), затим отимање и уништавање имо-

вине, разни облици присиљавања, уцењивање, претње оружјем и сексуално узнемиравање, а чак 70% испитиваних ученика је имало прилику да види тучу и међусобно повређивање¹.

Развој савремених комуникационих технологија довео је до појаве новог вида насиља злоупотребом информационих технологија међу и над децом (електронско насиље): поруке послате електронском поштом, СМС, ММС, путем веб-сајта, четовањем, кроз форуме, друштвене мреже и сл.

Знатан је број података који доприносе утиску да су случајеви насиља све бруталнији и да у њима учествују све млађа деца. Подаци добијени у истраживању које је 2005. године започео УНИЦЕФ у сарадњи са већим бројем установа широм Републике Србије у оквиру програма „Школа без насиља“, у коме су до средине 2009. год. учествовали ученици од трећег до осмог разреда и запослени из 165 основних школа, показују да је насилно понашање присутно у школама, као и да су му склони и старији и млађи ученици, и дечаки и девојчице. О раширеној клими насиља у школи говори податак овог истраживања о распрострањеном осећању несигурности, јер сваки четврти ученик (27%) изјављује да у његовој школи има ученика којих се плаши јер би могли да га малтретирају.²

Током школовања 23% ученика је једном или више пута доживело да их неко од наставника увреди, исмеје или удари³. У истраживању обављеном на 1.289 ученика основних и средњих школа из Београда, Новог Сада и Ниша, добијени су подаци о значајној распрострањености физичког кажњавања у школама, па се чак 21% основаца жалило да их наставници физички кажњавају, а на физичко насиље се жалило 4% средњошколаца⁴. Испитивање у оквиру програма „Школа без насиља“, указало је на приличну распрострањеност насиља наставника над децом: 25% ученика од 5. до 8. разреда је рекло да су у последња 2-3 месеца доживели да их неки наставник вређа, 15% да их је наставник ударио, 8,5% да им је наставник претио⁵.

Најчешћи начини реаговања деце на вршњачко насиље су избегавање вршњака који се насилно понашају, враћање истом мером, одвраћање шалама и разговор. Помоћ од одраслих тражи 30%, а од вршњака 25% деце. Веома забрињавајући су подаци који говоре да 44% ученика не чини ништа и остаје пасивно у ситуацијама насиља којима присуствују.⁶

¹ Истраживање мањег обима на ученицима београдских школа, Савовић, Б. (2003.) Агресивност ученика у школи, Филозофски факултет, Београд

² Попадић, Д. (2009), Насиље у школама, Институт за психологију, Београд

³ Национална стратегија за децу

⁴ Савовић, Б. (2001), Ставови ученика према дисциплинским проблемима у основној и средњој школи, Зборник Института за педагошка истраживања, 33, 408-416.

⁵ Попадић, Д (2009, Насиље у школама, Институт за психологију, Београд

⁶ Национална стратегија за децу

Партиципативно истраживање деце и младих о злостављању, реализовано у сарадњи УНИЦЕФ, Института за ментално здравље и НВО Дамад, указало је да деца оклевају да се обрате родитељима и одговарајућим службама јер не очекују да ће им ико веровати. Деца су изразила очекивања од родитеља да им посвете више пажње, да их саслушају и решавају проблеме разговором а не батинама. Такође, исказан је предлог да би вршњаци могли да се укључе у процес заштите деце од злостављања као вршњачки саветници.⁷

Ипак, подаци говоре да већина ученика (75%) има другове у школи и опажа школу као пријатељско место. Наставници сматрају да смањењу насиља у школи највише може допринети боља сарадња са родитељима (69%) и развијање вештине комуникација (51%)⁸.

Остаје, такође, непознаница колико је померању фокуса опште и стручне јавности ка дешавањима у школи допринео реалан пораст насиља, а колико повећана свест о потреби заштите деце која трпе насиље вршњака и/или одраслих у школама. Независно од тога да ли се сада евидентирају и случајеви који су раније пролазили незапажено или је дошло до повећане сензибилизације друштва за овај облик угрожавања деце у школама, остају обавезе државе и дужности школе да пружи сву потребну заштиту деци, као и питање да ли држава и школе предузимају све мере из њихових надлежности ради смањења, сузбијања и искорењивања насиља.

⁷ УНИЦЕФ (2005), *Представе и размишљања деце о злостављању, квалитативно истраживање у седам општина са децом и младима од 10-19 година, Београд*

⁸ Национална стратегија за децу

ЗАШТИТА ДЕЦЕ ОД НАСИЉА У ШКОЛАМА

Поступајући у складу са преузетим обавезама, Република Србија је законодавно уредила област заштите деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у васпитно-образовним установама и ускладила је са међународним нормама и стандардима (детаљније о законодавном оквиру у Анексу овог Извештаја).

Доношењем Закона о основама система образовања и васпитања (2009.), Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.) и Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2010. год.), детаљније и прецизније су разрађене активности и дефинисане процедуре превенције и интервенције које су образовно-васпитне установе дужне да предузимају у циљу заштите деце и ученика од насиља. Овим актима, такође, одређене су обавезе и улоге свих који су укључени у живот и рад образовно-васпитне установе.

Да би школа могла да испуњава своје основне циљеве везане за образовање и васпитање деце и младих, она не само да мора да има механизме за решавање случајева насиља, већ и начине како да остварује своју важну улогу у превенцији злоупотребе и злостављања деце. У оквиру својих превентивних активности, Министарство просвете и науке усвојило је почетком 2009. године Оквирни акциони план за превенцију насиља у образовно-васпитним установама.

У сектору образовања и васпитања покренути су различити превентивни програми са циљем побољшања квалитета комуникације, развијања толеранције на различитости, смањење насиља и конструктивно решавање конфликта. У Каталогу програма стручног усавршавања запослених у образовању за школску 2007/2008 годину, који је израдио Завод за унапређивање образовања и васпитања, налази се више од 20 акредитованих програма који су у функцији развијања ненасилне комуникације, толеранције на различитости и заштиту деце од занемаривања, злостављања и насиља. Развијању толеранције и ненасилне комуникације у основним и средњим школама допринело је и увођење изборног предмета Грађанско васпитање, као и програм „Школа без насиља“, који реализује УНИЦЕФ у сарадњи са Министарством просвете и науке. Више програма с циљем унапређивања безбедности деце у школама реализује се у сарадњи Министарства просвете и науке и Министарства унутрашњих послова (Школски полицајац, нпр.).

Упоредо са новелирањем домаћег законодавства и његовим усклађивањем са међународним нормама и стандардима, након 2000. године успостављени су бројни нови и ојачани постојећи институционални механизми за заштиту деце на националном нивоу, као и општи стратешки циљ: да се свој деци без разлике обезбеди одрастање у окружењу безбедном од сваке врсте насиља, у коме се поштују личност и достојанство детета, уважавају потребе и развојне могућности детета и омогућава детету да развија толеранцију и користи ненасилне видове комуникације.

Институција омбудсмана, као један од националних механизма, који се стара о заштити и унапређењу људских права и слобода, установљена је у Републици Србији 2005. године усвајањем Закона о заштитнику грађана. Уставом и Законом о Заштитнику грађана⁹ формиран је Заштитник грађана као независан и самосталан државни орган, који штити и унапређује поштовање људских и мањинских права и слобода, а један од његових заменика надлежан је за област права детета.

НАДЛЕЖНОСТИ И АКТИВНОСТИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА У ПРОМОЦИЈИ ПРАВА ДЕТЕТА И УНАПРЕЂЕЊУ ЗАШТИТЕ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Поред надлежности да предлаже нове и мења постојеће прописе, као и овлашћења да саветима и давањем мишљења унапређује рад органа управе, Заштитник грађана, поступајући по притужбама грађана или по сопственој иницијативи, контролише да ли органи државне управе, други органи и организације, предузећа и установе, којима су поверена јавна овлашћења, поступају у складу са законима и другим прописима Републике Србије и начелима добре управе.

⁹ „Службени гласник РС“, бр. 79/2005 и 54/2007

МИШЉЕЊА, ПРЕПОРУКЕ, САВЕТИ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

Контролишући рад органа и установа и утврђујући пропусте у њиховом раду који се односе на предузимање превентивних и интервентних мера ради заштите деце од насиља, али и пропусте да се обезбеде основни предуслови за правилан и свеобухватан приступ појави насиља у школама, Заштитник грађана упућивао је мишљења и препоруке установама образовања и васпитања и органима управе чија се надлежност простире на област образовања и васпитања, у циљу превенције, сузбијања и спречавања насиља у школама и повећања компетенција школа и запослених за борбу против злостављања деце:

- препоруку Министарству просвете и науке да предузме мере ради обезбеђивања одговарајућег броја стручних радника (психолога, педагога, социјалних радника и стручњака из области специјалне едукације), усклађеног не само са бројем ученика, већ и са стварним и конкретно утврђеним потребама ученика у свакој школи;
- препоруку школи да образује Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, а састав Тима и његове компетенције усагласи са циљем и сврхом његовог постојања;
- препоруку школи да на правилан и потпун начин испита и процени сваку сумњу, односно свако сазнање о насиљу над учеником;
- препоруку школи да ученици, запослени и родитељи буду на одговарајући начин упознати са постојањем Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, његовим члановима и активностима тог тела;
- препоруку школи да оствари тесну и пуну сарадњу са свим органима и установама (органом старатељства, полицијом, здравственом установом, правосудним органима) у циљу обезбеђивања целовитог приступа проблему насиља и проширивању компетенција школе компетенцијама ових органа;
- препоруку државном органу у чијој је надлежности вршење инспекцијског надзора да по пријавама на насиље поступа ефикасно и благовремено, а у поступку који води потпуно утврди све чињенице¹⁰.

Препоруке и мишљења исход су спроведених поступака контроле законитости и правилности рада органа и установа и недостатака и пропуста које је Заштитник грађана у тим поступцима утврдио.¹¹

¹⁰ Доступно на <http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/misljenja-preporuke-i-stavovi>

¹¹ Број случајева које је Заштитник грађана истраживао, а који су се односили на школско насиље, у периоду од 2008 – 2011 године стабилно се кретао у проценту 8-10% од укупног броја случајева који су се односили на заштиту и остављање права детета

ПАНЕЛ МЛАДИХ САВЕТНИКА ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

Радећи на унапређењу поштовања и заштите права детета, а посебно у циљу промовисања права на партиципацију и стварања услова да се слуша и чује глас деце и младих, а општа и стручна јавност упозна са њиховим ставовима и мишљењем о различитим темама које се њих тичу, Заштитник грађана покренуо је иницијативу да се формира Панел младих саветника (у даљем тексту Панел), као облик трајног учешћа деце и младих у раду ове институције.

Основни циљеви Панела су:

- промовисање права детета на слободно изражавање мишљења и учествовање у доношењу одлука које су од значаја за дете и њега/ње се тичу;
- стварање услова да деца заиста постану субјект права и прихватање деце као пуноправних партнера у активностима ради унапређења поштовања и заштите њихових права;
- оснаживање деце и младих и јачање њихових капацитета за друштвену укљученост и преузимање активне улоге у побољшању сопственог положаја и унапређењу и заштити права детета.

Иницијатива је преточена у Јавни позив, који је упућен свим девојчицама и дечацима узраста од 13 до 17 година са пребивалиштем на територији Републике Србије. У жељи да буде доступан што већем броју деце, Јавни позив објављен је у дневном листу „Блиц“, достављен је свим Школским управама како би га дистрибуирале свим основним и средњим школама и постављен је на интернет странама Заштитника грађана: www.pravadeteta.rs и www.zastitnik.rs. Захваљујући сарадњи са Министарством рада и социјалне политике, Јавни позив био је достављен свим установама социјалне заштите за децу, Центру за породични смештај и свим центрима за социјални рад, како би и деца која се налазе у систему социјалне заштите имала могућност да се пријаве. На тај начин су услови за пријављивање, подаци о томе ко све може да се пријави и шта пријава треба да садржи, били јавни и широко доступни.

Група од 30 деце коју чини Панел младих саветника формирана је у новембру 2010. године, извлачењем „из шешира“ и на основу следећих критеријума:

- подједнака заступљеност дечака и девојчица;
- подједнака заступљеност деце из основних и средњих школа;
- подједнака заступљеност деце из свих региона/делова територије Републике Србије, а на основу података

- Министарства просвете о броју деце у школама свих Школских управа;
- заступљеност деце из посебно осетљивих друштвених група:
 1. најмање једно дете представник/ца националних мањина у Републици Србији;
 2. најмање једно дете са сметњама у развоју;
 3. најмање троје деце која не живе у родитељским породицама или су без родитељске бриге и налазе се у систему социјалне заштите, према подацима Министарства рада и социјалне политике.

Сви наведени критеријуми су у потпуности испоштовани, тако да Панел младих саветника чини хомогену вршњачку групу, упркос њиховој међусобној различитости.

Како би се реализовали циљеви оснивања Панела младих саветника, Заштитник грађана је након спроведене обуке чланова Панела и процене њихове оспособљености за самостално учешће у истраживачком пројекту, припремио неопходне истраживачке инструменте (упитник) и у планираном временском периоду од четири месеца спровео истраживање под називом „Примена прописа о заштити деце од насиља у школама“.

ИСТРАЖИВАЊЕ И ИЗВЕШТАЈ ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА И ПАНЕЛА МЛАДИХ САВЕТНИКА

Извештај Заштитника грађана о заштити деце и ученика од насиља у школама, заснован је на:

- а) резултатима истраживања, које су у периоду од марта до јуна 2011. године, спровела деца - чланови Панела младих саветника; и
- б) подацима до којих је републички омбудсман дошао поступајући по притужбама грађана и сопственој иницијативи када је имао сазнања о могућој повреди права детета.

На основу анализе прикупљених и већ расположивих података, Заштитник грађана је утврдио приоритетне проблеме, а потом је у препорукама указао на неопходне практичне кораке које релевантни државни органи и установе образовања и васпитања треба да предузму у оквиру својих овлашћења и надлежности у циљу превенције и заштите деце од сваког облика насиља, злостављања и занемаривања у установама образовања и васпитања.

ИСТРАЖИВАЊЕ ПАНЕЛА МЛАДИХ САВЕТНИКА

Истраживање је спроведено са циљем да се прикупе подаци о поступању основних и средњих школа у Србији у превенцији и заштити деце од насиља након доношења Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама и Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и утврди да ли су школе започеле са применом прописа и протокола и на који начин се они спроводе.

Циљеви и претпоставке истраживања

Специфични циљеви истраживања били су да се:

- сазнају процене и ставови ученика о распрострањености насиља у школама;

- утврди да ли су школе информисале ученике о њиховим правима и обавезама школе у превенцији и заштити ученика од насиља;
- добију информације о мерама које школе предузимају у случајевима насиља, као и о томе да ли су школе предузимале неке од мера превенције, интервенције и подршке прописаних Посебним протоколом и Правилником;
- прибаве подаци о испуњености обавезе школа да формирају Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања и о томе упознају ученике;
- обуче, оснаже и подрже деца за учешће у активностима превенције и заштите од насиља у школама;
- осмисли и спроведе партиципативно истраживање деце о насиљу у школама.

У дефинисању циљева и метода истраживања пошло се од следећих претпоставки:

- имплементација прописа и стандарда у заштити деце од насиља, злостављања и занемаривања у установама образовања и васпитања одвија се веома споро и неадекватно;
- није спроведена организована и свеобухватна контрола примене ових прописа и стандарда у школама;
- недовољна је размена информација и сарадња између образовно-васпитних установа и Министарства просвете и науке, односно школских управа у превенцији и заштити деце и ученика од насиља;
- не постоје подаци о формирању, активностима и искуствима Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања ;
- у школама се не води евиденција о случајевима насиља на начин прописан Посебним протоколом и Правилником;
- нема прописане сарадње ни координисаних активности између образовно-васпитних установа и других органа, установа и организација;
- мере које се предузимају у школама нису системског карактера и не карактерише их холистички приступ;
- недостаје укљученост деце у процес превенције и заштите од злостављања и насиља;
- недостају партиципативна истраживања деце и младих, њихових перцепција и размишљања о насиљу и злостављању у школама.

Методолошки поступак

Истраживање се одвијало у две фазе:

I. Едукација чланова Панела младих саветника Заштитника грађана о облицима насиља, злостављања, зане-

маривања и искоришћавања деце и контекстима у којима се дешавају, као и о релеватним међународним и домаћим документима из области права детета, преузетим обавезама државе и националним механизмима у заштити деце од злостављања. У оквиру обуке, млади саветници Заштитника грађана стекли су подробнија знања о институцији омбудсмана, његовој улози у области заштите људских права, као и о прописаним обавезама школа у заштити ученика од насиља.

II. Прикупљање и анализа података о насиљу у школама, прибављених анкетирањем ученика основних и средњих школа, које су спровели чланови Панела.

У прикупљању и анализи података коришћен је квантитативни приступ. У испитивању је коришћена анонимна, писмена анкетна техника прикупљања података, заснована на проценама деце. За потребе анкете конструисан је упитник са 11 питања, прилагођених деци, од којих се на 7 одговарало избором међу понуђеним одговорима, а 3 питања су била отвореног типа.

Узорак истраживања

Квантитативна анализа урађена је на укупно 1257 упитника.

Графикон 1.

Анкетирање је спроведено у 72 школе, и то у 37 основних школа и 35 средњих школа (графикон 2).

Графикон 2.

На тај начин обухваћено је 13 од укупно 15 Школских управа са територије централне Србије и АП Војводине: Ш.У. Београд, Ш.У. Ваљево, Ш.У. Зајечар, Ш.У. Зрењанин, Ш.У. Крагујевац, Ш.У. Краљево, Ш.У. Лесковац, Ш.У. Ниш, Ш.У. Пожаревац, Ш.У. Сомбор, Ш.У. Ужице и Ш.У. Чачак.

Истраживањем нису обухваћене образовно-васпитне установе у две школске управе –Јагодина и Крушевац, као ни школске управа са територије АП Косово и Метохија - Косовска Митровица и Ранилуг¹².

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања представљени су према варијаблама истраживања и њиховим индикаторима, операционализованих питањима упитника:

1. Распрострањеност насиља у школама
 - а. насиље међу ученицима
 - б. насиље наставника према ученицима
2. Мере превенције насиља у школама и учешће ученика у предузимању ових мера

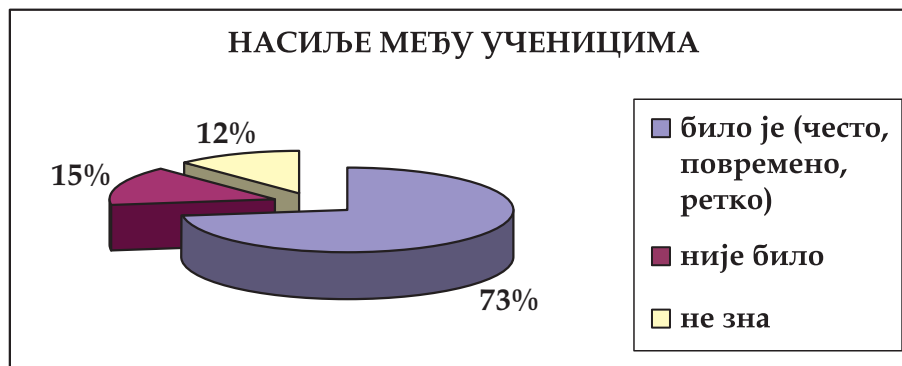
¹² Са школским управама са територије АП Косово и Метохија – Ш.У. Косовска Митровица и Ш.У. Ранилуг - није било могуће ступити у контакт поводом истраживања, нити поводом отвореног јавног позива ради формирања Панела младих саветника и материјала у вези са активностима Панела који је овим школским управама упућен

3. Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања
 - а. обавештеност ученика о формирању Тима
 - б. обавештеност ученика о томе ко су чланови Тима и како могу да им се обрате
4. Поступање школа у случајевима насиља

1. Распрострањеност насиља у школама

Насиље међу ученицима

Деца процењују да је вршњачко насиље веома распрострањено у школама (графикон 3). Чак 73% деце саопштило је да се вршњачко насиље дешавало у школама (често, повремено или ретко). Свега 15% анкетираних основаца и средњошколаца изјаснило се да се није сретало са насиљем међу ученицима у својој школи.

Графикон 3.

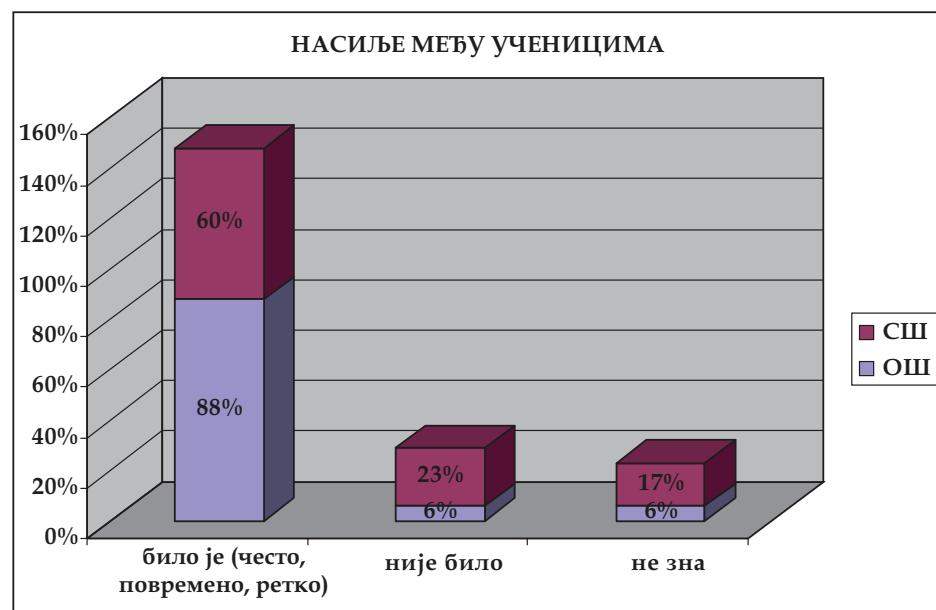
Потврђени су, такође, резултати других истраживања¹³ да је вршњачко насиље значајно израженије у основним него у средњим школама (графикон 4.), па је скоро 90% испитиваних основаца имало (непосредног или индиректног) искуства са вршњачким насиљем, док је такво искуство имало 60% ученика у средњим школама.

¹³ Попадић, Д. (2009). Насиље у школама, Институт за психологију, Београд

Значајне разлике постоје и у броју основаца и средњошколаца који се нису сусретали са насиљем у својим школама, тако да је свега 6% деце у основним, а 23% у средњим школама навело да није имало искуства са насиљем међу ученицима.

Иако је за статистички значајну квалитативну анализу вршњачког насиља недовољан број основаца то ипак, добијени подаци потврђују резултате других истраживања да се у основним школама чешће врши насиље старијие над млађом децом.

- Дете, V разред: „Ученици осмог разреда чешће врше насиље над нама млађима. Ја имам друга у одељењу кога је осмак био¹⁴ и узимао му оно што је његово“.

Графикон 4

¹⁴ у значењу „тукао“

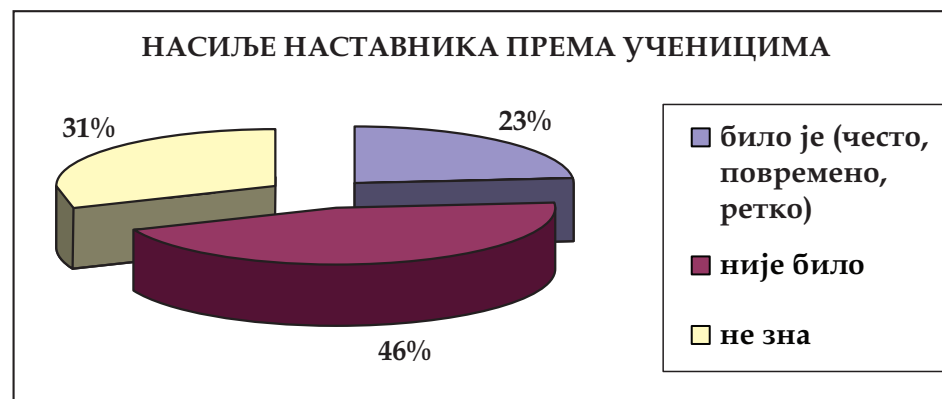
Насиље наставника према ученицима

Када се ради о насиљу наставника према деци, добијени подаци су приближно исти подацима из претходних истраживања¹⁵, који указују да се у школама у Србији током последње деценије оно креће у распону од 20% до 30%¹⁶.

У овом истраживању 23% ученика основних и средњих школа саопштило је да је било сведок неког облика насиља наставника према деци (графикон 5).

За разлику од вршњачког насиља, насиље наставника над ученицима је чешће у средњим школама (графикон 6), односно учитељи и наставници су склонији да примене неки облик насиља над старијом децом, тако да је 26% средњошколаца имало такво искуство, док се 20% деце са тиме сусретало у основним школама.

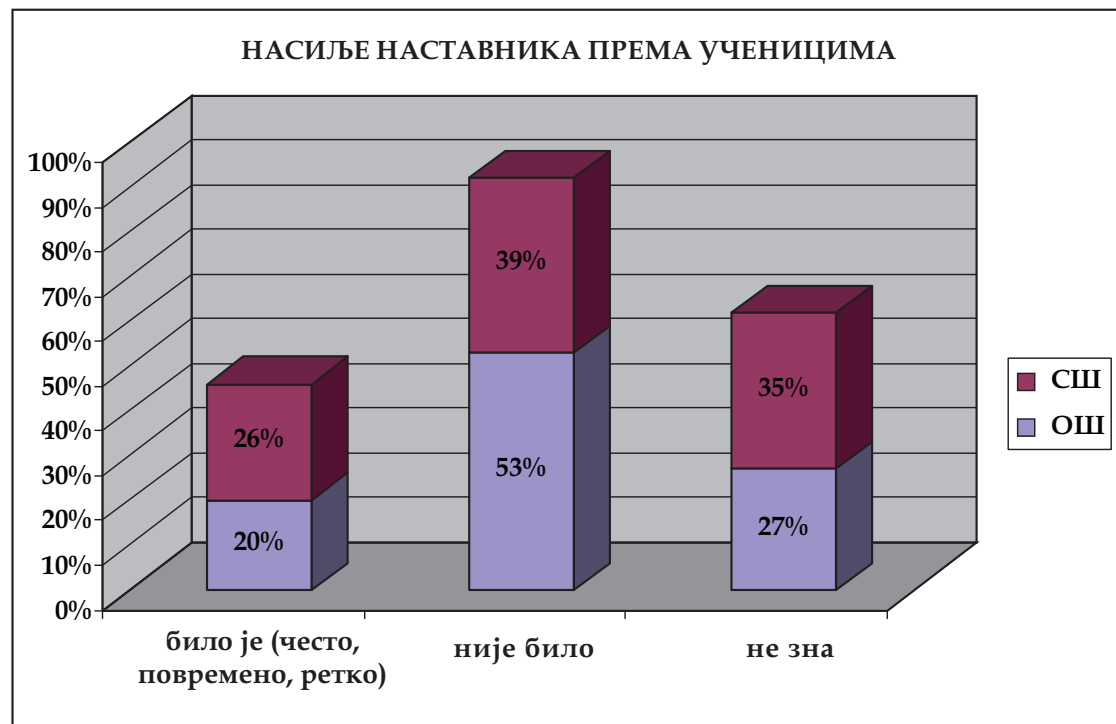
80% основаца, а 74% средњошколаца саопштило је да не зна или да није било злостављања наставника и учитеља према ученицима у школама.

Графикон 5

¹⁵ Савовић, Б. (2001). Ставови ученика према дисциплинским проблемима у основној и средњој школи. Зборник Института за педагошка истраживања, 33, 408-416.

¹⁶ Попадић, Д. (2009). Насиље у школама, Институт за психологију, Београд

Графикон 6

2. Мере превенције насиља у школама и учешће ученика у овим мерама

Ценећи активности које је до сада, у циљу превенције насиља у школама, промовисало и предузимало Министарство просвете и науке, као и релативно кратак период од доношења Посебног протокола за заштиту деце

и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007. год.) и ступања на снагу Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2010. год.), овим истраживањем је обухваћено свега неколико превентивних активности на које су школе обавезане наведеним прописима.

Истраживали смо да ли су ученици били упознати да је школа организовала разговоре, трибине, дебате или обезбеђивала промотивне материјале на тему насиља у школама; да ли је омогућила обуке о ненасилној комуникацији, стратегијама решавања проблема и вештинама алтернативног разрешавања конфликта; у којој су мери ученици били укључени у те школске активности.

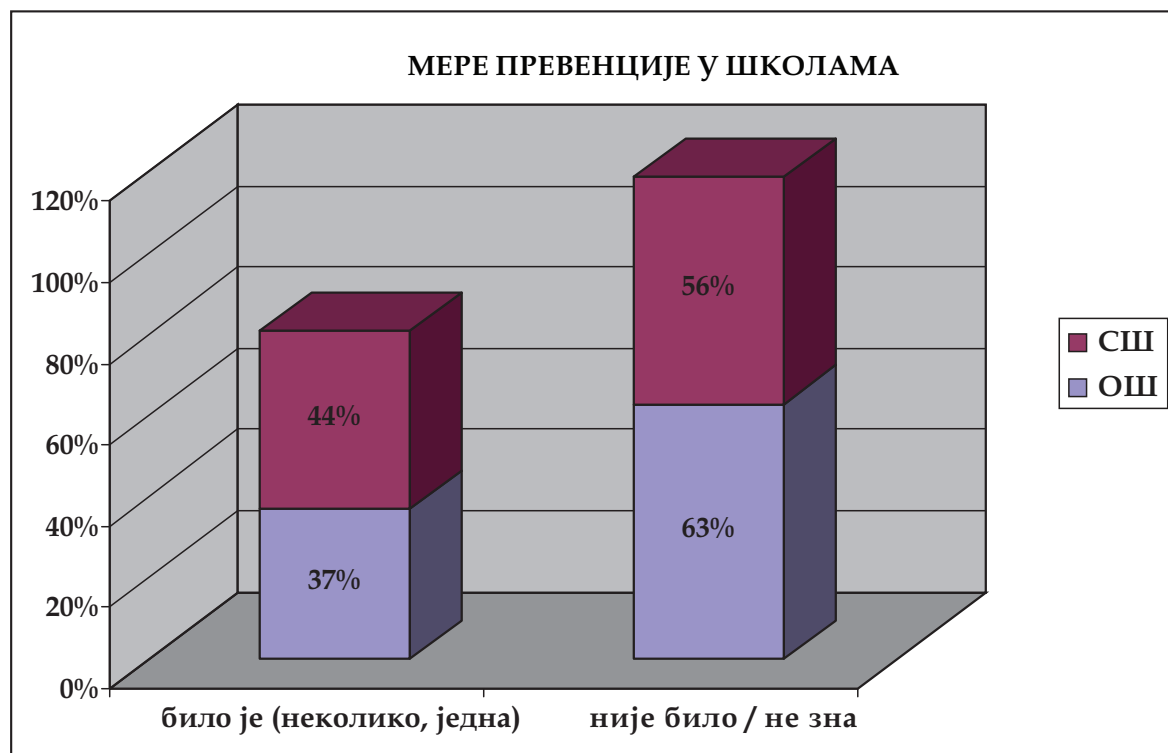
Добијени су подаци да 60% испитиване деце сматра да у њиховој школи није предузета или не зна да ли је предузета било која од наведених мера на смањењу, сузбијању и искорењавању насиља, на које су школе обавезане наведеним прописом и протоколом (графикон 7).

Графикон 7

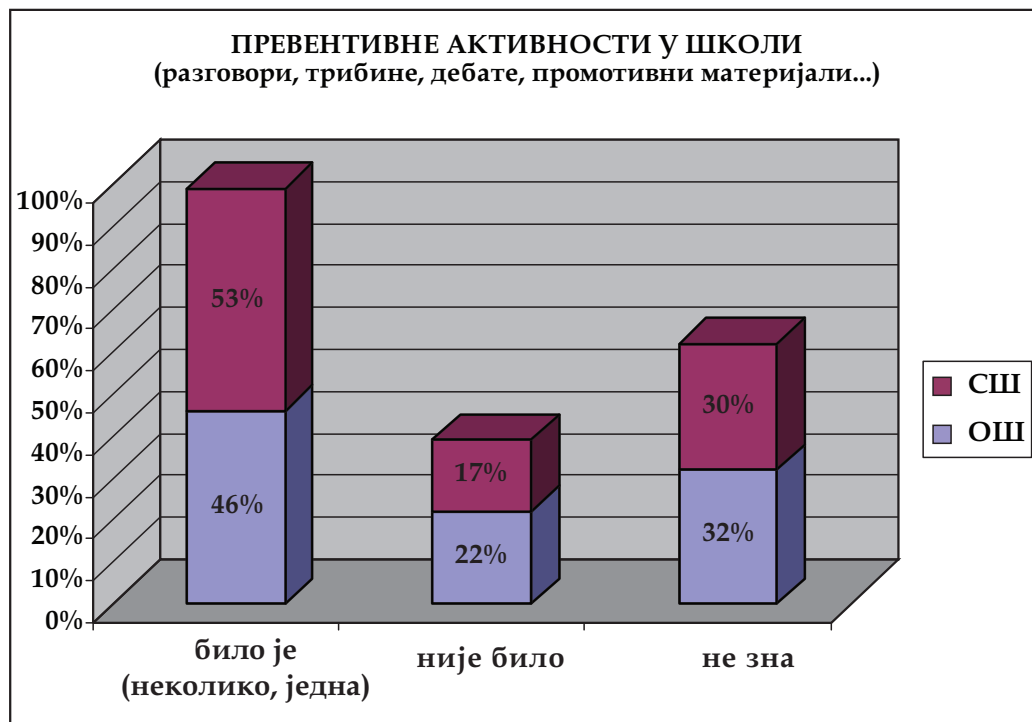
У графикону 8 приказан је резултат истраживања да су средње школе биле ангажованије у сузбијању, смањењу и искорењавању насиља и о томе су информисале 44% својих ученика.

Иако деца сматрају да је злостављање распрострањеније у основним него у средњим школама, парадоксално је да су основне школе у мањој мери од средњих школа предузимале активности на превенцији насиља (одсуство таквих мера могло је и допринети већој раширености насиља међу основцима). Преко 60% основаца није било упознато да је школа предузимала неке од активности у циљу смањења и сузбијања насиља.

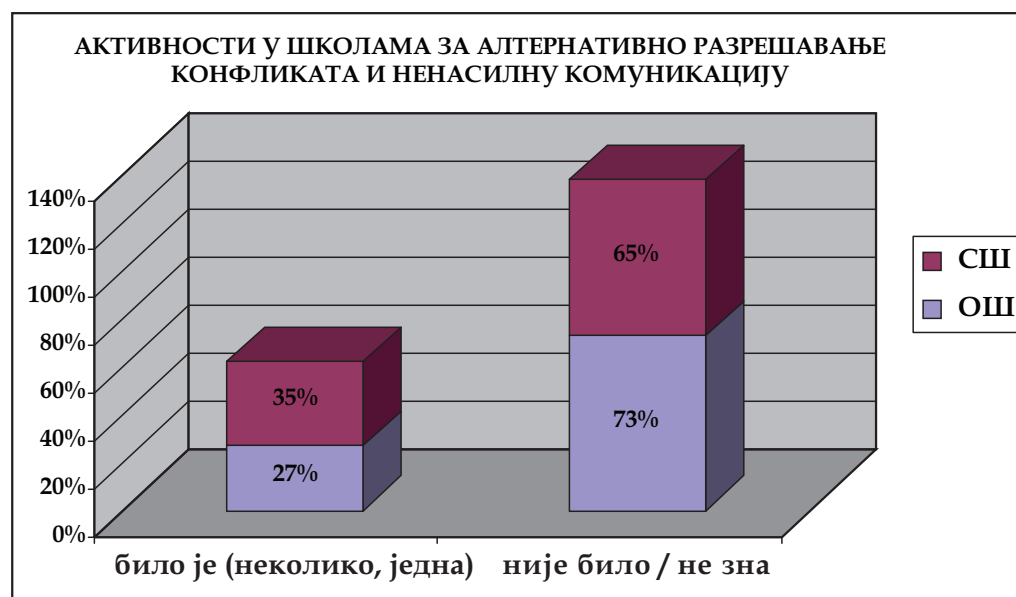
Графикон 8

Према сазнањима и проценама анкетираних ученика, средње школе су у нешто већој мери (53%) од основних школа (46%) посвећене организовању и припремању разговора, трибина, дебата и промотивних материјала на тему насиља у школама (графикон 9).

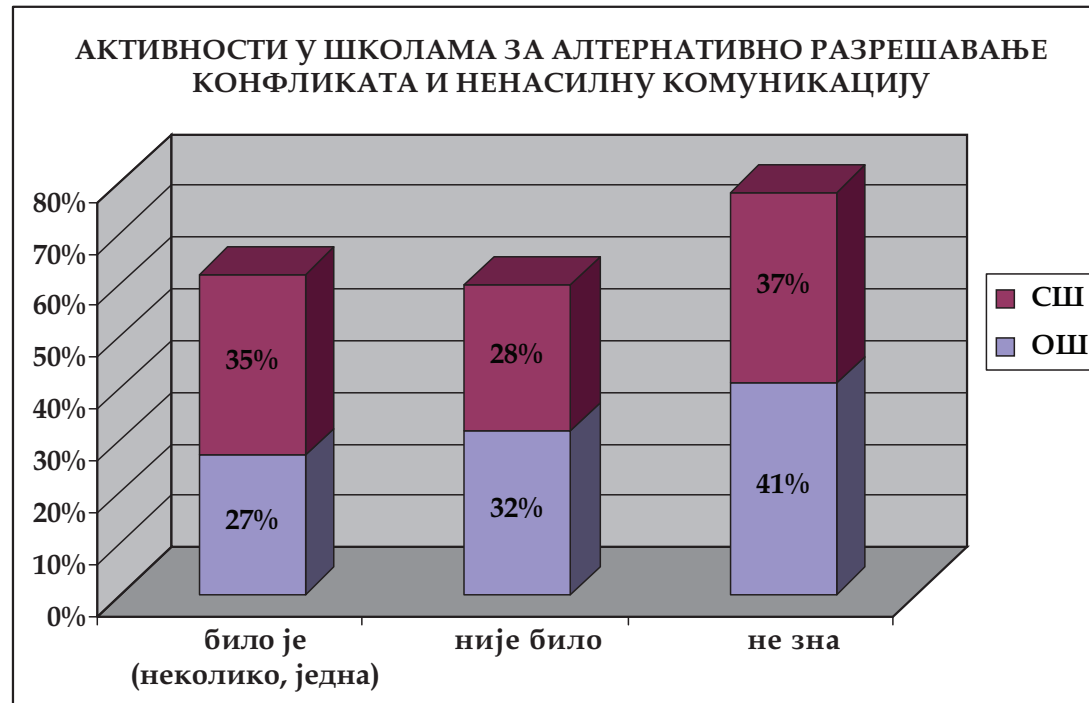

Графикон 9

Нажалост, школе су у значајно мањој мери предузимале сложеније, али далеко ефикасније мере превенције насиља и развијања толеранције, као што су учење социјалним вештинама и стратегијама решења проблема, стицање вештина за ненасилну комуникацију и алтернативно решење конфликта. Резултати истраживања показали су да 65% средњошколаца није било упућено да су њихове школе обезбедиле едукације о медијацији и ненасилној комуникацији (графикон 10). Чак преко 70% основаца не зна или сматра да таквих обука није било у њиховим школама. Око 30% испитиване деце имало је сазнања да су њихове школе обезбеђивале овакве обуке, а њих је опет било више међу средњошколцима (35%) него међу ученицима основних школа (27%) (графикон 11).

Графикон 10

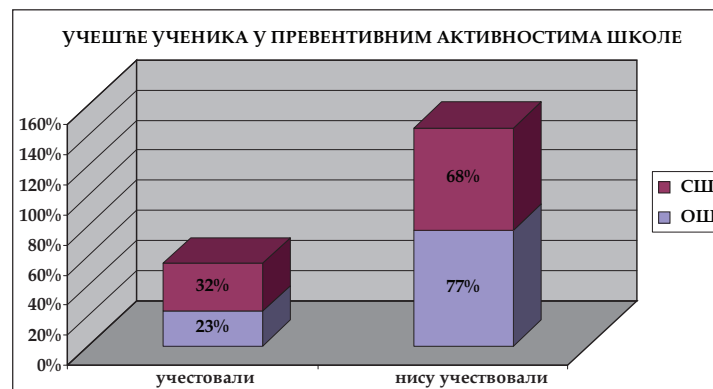
Графикон 11

Још поразнији су подаци из графикана12 о броју ученика којима су у школама биле доступне испитиване превентивне мере, који указују да је мање од 30% деце било у могућности да у њима учествује.

Графикон 12

Иако је познато да превентивне мере показују већу делотворност уколико се предузимају на ранијем узрасту, активности за превенцију насиља у школама, према дејем искуству, значајно се више предузимају у средњим (32%) него у основним школама (23%) (графикон 13).

Графикон 13

3. Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања

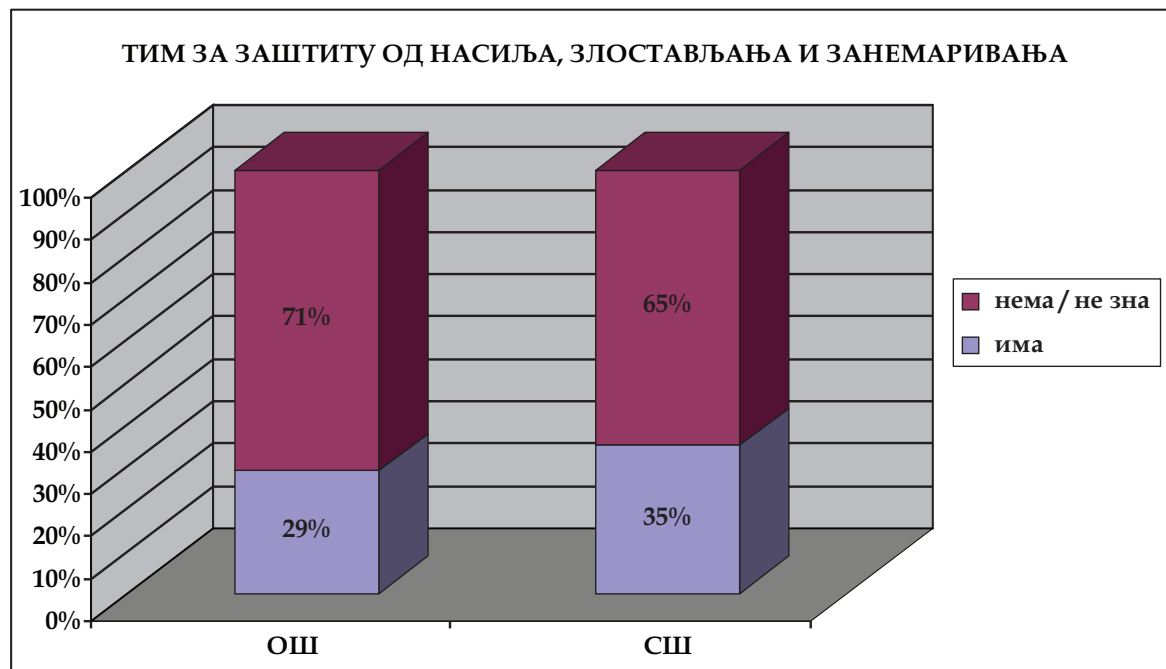
Обавештеност ученика о формирању Тима

Резултати истраживања указали су да су се у најмањој мери примењивали прописи о заштити деце од насиља у школама у делу који се односи на обавезу школа да формирају Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања. Око 70% ученика из основних и средњих школа са територије централне Србије и АП Војводине каже да школа нема или не зна да ли има Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања (графикон 14).

Средњошколци су у нешто већој мери (35%) од основаца (29%) упознати да је њихова школа формирала Тим (графикон 15).

Графикон 14

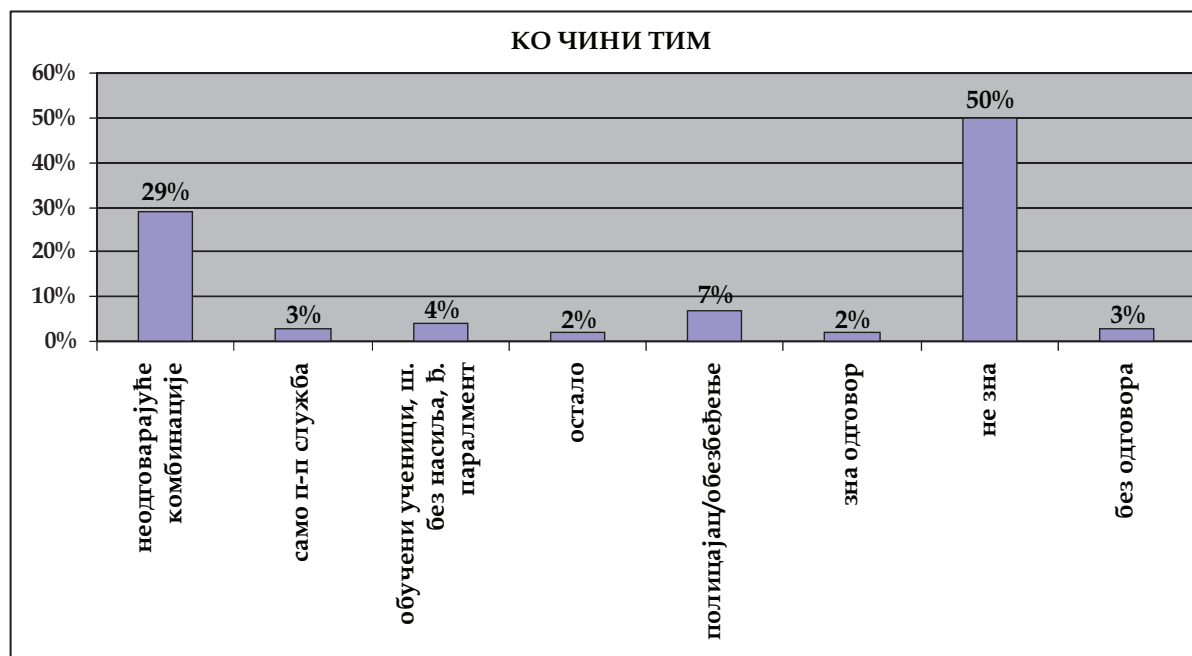

Графикон 15

Обавештеност ученика о томе ко су чланови Тима за заштиту од насиља,
злостављања и занемаривања и како могу да им се обратe

Добијени подаци о томе да ли ученици знају ко су чланови Тима и како могу да им се обратe у случају насиља, указују да ни она деца која знају да у школи постоји Тим, којих је тек 30-так посто, нису добила потпуну и одговарајућу информацију о Тиму, коју је школа била дужна да им пружи, јер половина од укупног броја деце обухваћене истраживањем не зна ко су чланови Тима, а свега 2% ученика знало је одговор на то питање (графикон 16).

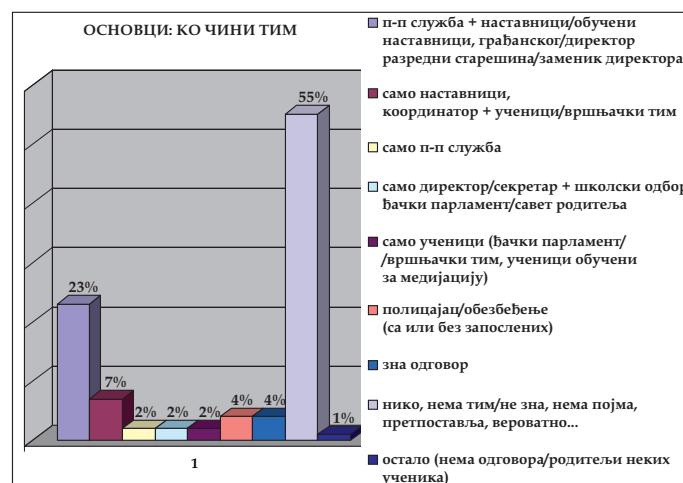
Следе одговори (око 30%) у којима Тим представља различите непотпуне или нетачне комбинације запослених; 7% чинили су одговори да Тим чини полицајац, односно школско обезбеђење (самостално или са неким појединцем запосленим у школи). 4% ученика сматра да Тим чине само ученици, било да су то обучени ученици (медијатори), чланови вршњачког тима или ћачки парламент; док је 3% оних који саопштавају да Тим чини стручна служба, тј. психолог и/или педагог школе.

Графикон 16

Више од половине ученика основне школе (55%) на питање ко чини Тим одговарали су: нико; не знам, нема Тим, претпостављам..., вероватно... (графикон 17).

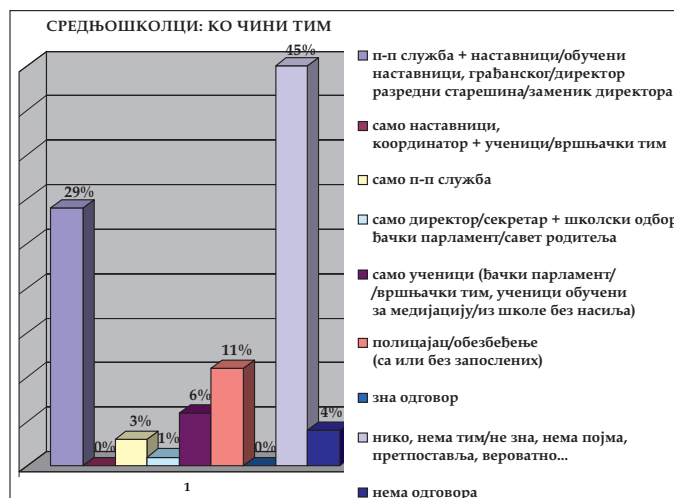
Међутим, и већина преосталих одговора добијених у основним школама, сврстаних у 7 група (графикон 17), представљају неодговарајуће комбинације. Тако су најчешћи били одговори (23%) да Тим чини нека од очекиваних комбинација запослених, које су биле познате у дугогодишњем поступању школа у случајевима насиља пре доношења Протокола и Правилника, као што су: стручна психо-педагошка служба са предметним наставником; обучени наставник (наставник грађанског); психо-педагошка служба са разредним старешином; психолог/педагог са директором/замеником директора. Потом следе одговори да Тим чине само наставници/наставник координатор или неке од комбинација наставника са обученим ученицима (7%). У подједнаком броју (2%) јављали су се одговори да Тим чини само психолог, односно педагог; само директор/секретар; директор/секретар са школским одбором/ђачким парламентом или са саветом родитеља; само ученици и то у оквиру ђачког парламента, вршњачког тима, односно, ученици обучени за медијацију. 4% основаца сматра да Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања чини школски полицајац, односно обезбеђење, самостално или са неким од запослених као што су директор или психолог/педагог школе.

Графикон 17

И међу средњошколцима је највећи број оних (45%) који на питање ко чини Тим одговарају: нико; не знам, нема Тим, претпостављам..., вероватно... (графикон 18).

Остали одговори средњошколаца показују мање расипање (могу се издвојити 5 група одговора), али су веома слично распоређени. Највећи проценат (29%) чине одговори да Тим чини нека од раније познатих комбинација запослених који поступају у случајевима насиља, као што су: стручна психо-педагошка служба са предметним наставником; обучени наставник (наставник грађанског); психо-педагошка служба са разредним старешином; психолог, педагог и директор/заменик директора. Средњошколци у нешто већем проценту од основаца (11%) сматрају да је најбитнији члан Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања - школски полицајац, односно обезбеђење, самостално или са неким од запослених као што су директор или психолог/педагог школе. Потом следе одговори (6%) да тим чине само ученици (ћачки парламент, вршњачки тим, односно, ученици обучени за медијацију или из „школе без насиља“); само психолог, односно педагог (3%); а само 1% њих наводи директора/секретара, или директора/секретара са школским одбором/ћачким парламентом или са саветом родитеља.

Графикон 18

На основу овако великог расипања дејих одговора, а с обзиром да се ради о редовним школама сличне структуре и организације¹⁷, може се недвосмислено закључити да школе нису на одговарајући начин доставиле ученицима потпуну информацију о томе ко чини Тим. Поред тога, имплементација ове обавезе била је веома шаролика и неуједначена, односно, Тим се у школи формирао стихијски, тј. од случаја до случаја и/или сваки пут са другим члановима. У сваком случају, више је фактора који су могли допринети забуни ученика, па су они о члановима Тима доносили закључке или нагађали на основу својих претпоставки, расположивих и непотпуних података или ранијих искустава.

Такође, код ученика очигледно постоји конфузија у вези са оснивањем одређеног броја нових ученичких тела, њихових циљева и делокруга рада и ангажовања: вршњачки тим, ћачки парламент, вршњачки медијатори, ученици из „Школе без насиља“.

Само 4% деце из свих испитиваних школа знало је како да се обрати члановима Тима (графикон 19), што се може сматрати занемарљивим бројем.

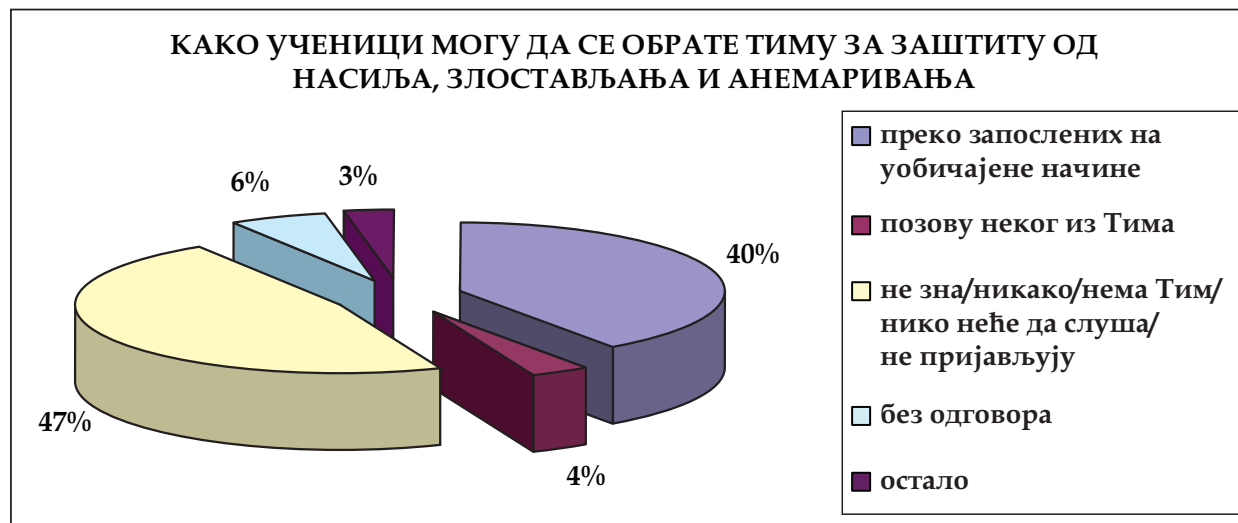
Посебно забрињавајући податак добијен је на питање како деца, у случају насиља, могу да се обрате Тиму за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања. Скоро половина деце дала је одговоре попут: никако; нико неће да слуша; не пријављују; не знам; или школа нема Тим.

- „Па зар могу? Не и у мојој школи“
- „Можемо само да ћутимо и трпимо ударце и насиље на психичком и физичком нивоу“
- „Нико не сме и не жели да се обраћа педагогу“

Осим што је скоро половина деце указивала на неповерење да ће им уопште бити пружена помоћ и поддршка, у појединим дејим одговорима видела се и безизлазност из круга насиља:

- Дете, ОШ: „...често узалудно, јер су наставници вређали ученике речима.“

¹⁷ Истраживањем је обухваћена само једна специјална школа и број анкетираних ученика те школе (мање од 10) занемарљив је у односу на укупан број испитаних ћака.

Графикон 19

И деца која су спроводила анкету извештавају да су на терену наишла на коментаре ученика који су указивали на њихово неповерење и очекивање да се ништа неће променити.

Чланови Панела прикупили су и следеће податке: скоро 90% школа није на местима за оглашавање и информисање ученика истакло било какав податак у вези са Тимом, а чак 30% школа уопште нема огласну таблу намењену обавештавању ученика.

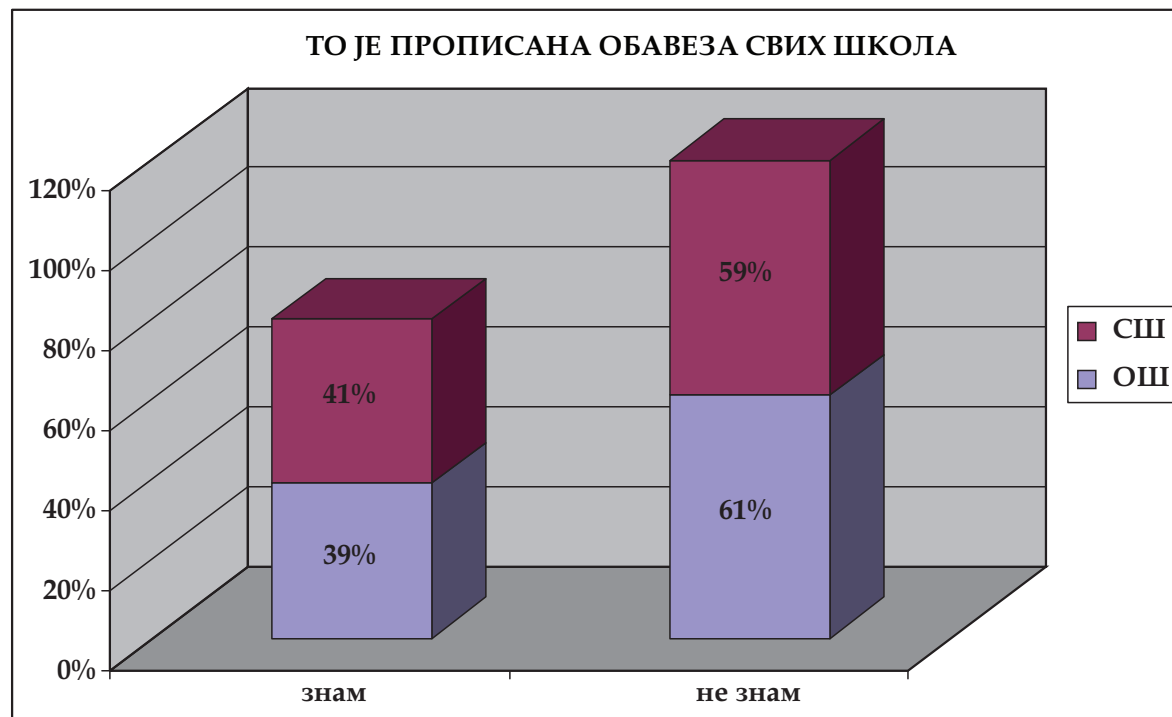
Наведени резултати истраживања недвосмислено указују да школе нису испуниле своју обавезу да информацију о постојању Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања и његовим члановима учине доступном свој деци/ученицима без разлике и да имена чланова Тима буду истакнута на видном месту¹⁸.

¹⁸ Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама (2007.)

У складу са тим треба посматрати и добијени податак да 40% основаца и средњошколаца имају сазнања да је формирање Тима прописана обавеза свих школа (графикони 18 и 19), па се може закључити да, иако су биле дужне, школе нису допринеле како обавештености ученика о Тиму, тако ни о правима ученика и обавезама школа у заштити деце од насиља.

Графикон 20

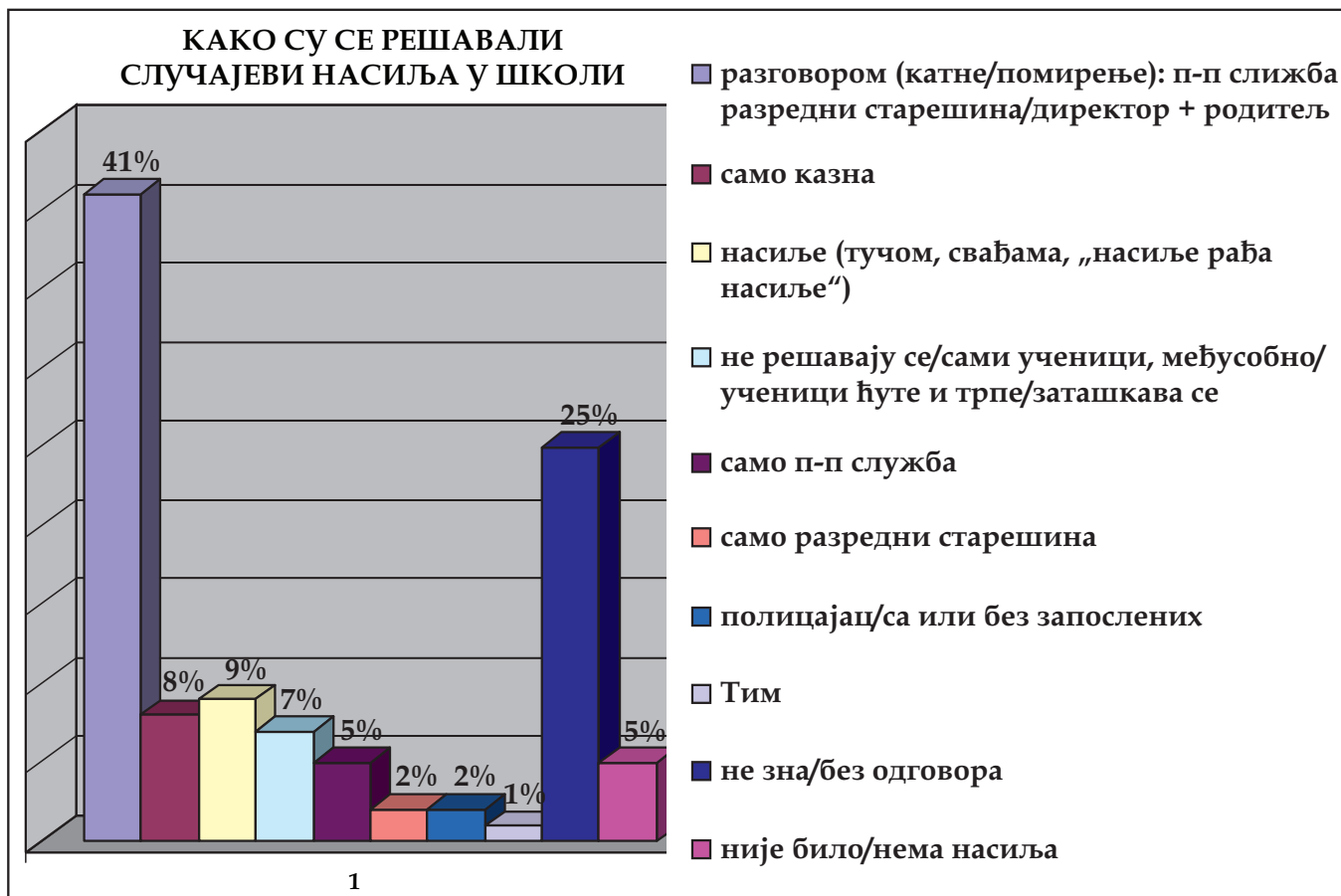
Графикон 21

4. Поступање школа у случајевима насиља

Ученици су добили инструкцију да на отворено питање како су се решавали случајеви насиља, одговоре кратким описом предузетих мера и корака у поступању школе (графикон 22). Саопштили су да се у 40% случајева насиља у њиховим школама поступало на старе, уобичајене и познате начине, који су се предузимали и пре доношења наведеног Протокола и Правилника и то како у погледу примењених мера, тако и у односу на то ко их је спроводио.

Око 35 % одговора указивало је на неодговарајуће мере и/или изостајање поступања школе у случајевима насиља. Тако је 8% ученика навело да су у случајевима насиља искључиво примењене санкције (одговори основаца: укор, упућивање у ћошак, смањење оцене из владања, дисциплински поступак; одговори средњошколаца: укор, смањење оцене из владања, дисциплински поступак, васпитно-дисциплинске мере, избацивање из школе, чистили суботом школу, итд). 9% ученика у својим одговорима указује да је дошло до ескалирања насиља, односно, ти случајеви су се завршавали тучом, свађама, и др. 7% анкетираних је на питање како се решавају случајеви насиља у школи одговорило: никако; не решавају се; нема Тима; ученици се не обраћају никоме или сами међусобно решавају; ученици ћуте и трпе; заташкавају се...

Забрињавајуће је да је на овом отвореном питању само 5% ученика саопштило да није било случајева насиља, што је драматично мањи број у односу на 15% ученика који су на понућеним одговорима изабрали одговор да се нису сусретали са насиљем у школи. Ова процена о распрострањености насиља у школама, статистички је валиднија од процене коју су деца дала на прво питање (кроз понућене одговоре), због више фактора: реч је о поновљеном (контролном) питању, које је отвореног типа, а деца су кроз њега улазила у дубљу анализу насиља у школама, полазећи и од сопственог искуства и од призивања сећања на конкретне случајеве у којима су учествовали односно којима су били изложени.

Графикон 22

Може се назвати куриозитетом податак да је у само 1% случајева деци било познато да је поступао Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања.

У 40% случајева насиље у школама решавало се на познате и уобичајене начине – разговором, који је довео до помирења или казне. Разговор је вођен у различитим комбинацијама: стручна психо-педагошка служба са разредним/директором или је у томе учествовао директор са разредним старешином (било да су у томе присуствовали родитељи или не). Укупно је 9% одговора да су у томе учествовали: искључиво психолог-педагог (5%) или разредни старешина (2%), односно, да је кључну улогу имао школски полицајац/обезбеђење, самостално или са неким од запослених (2%).

Деца опажају да су поступци које школе предузимају у случајевима насиља – застарели, добро уходани и познати начини, да су мере често неодговарајуће или усмерене на минимизирање и прикривање насиља, а врло често се дешава да школа не предузима никакве активности, што има за последицу понављање насиља до његовог ескалирања. Ови резултати истраживања, као и подаци да се појављује неоправдано велики број различитих учесника у решавању случајева, упућује на закључак да школе своје интервенције у случајевима насиља предузимају стихијски, од случаја до случаја и да нема добро испланираног и организованог поступања, почев од процене ризика до планирања и доношења одлука о мерама интервенција и подршке које ће се предузети, као и да потпуно изостаје разликовање три нивоа интервенисања зависно од интензитета, учесталости и последица насиља, злостављања и занемаривања, на начин предвиђен Протоколом и Правилником.

ПРИОРИТЕТНИ ПРОБЛЕМИ У ПРЕВЕНЦИЈИ И ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНеМАРИВАЊА У ШКОЛАМА

На основу резултата спроведеног истраживања о поступању основних и средњих школа у Републици Србији у превенцији и заштити деце од насиља и података до којих је Заштитник грађана дошао кроз поступке контроле законитости и правилности рада органа, установа и организација, уочени су следећи приоритетни проблеми и изазови:

I

Степен насиља у школама остао је непромењен у односу на раније спроведена истраживања, и поред тога што су донети стратешки документи са циљем сузбијања и превенције насиља над и међу децом и што постојећи закони и на основу њих донети подзаконски прописи садрже јасна и обавезујућа правила која прописују обавезе које установе образовања и васпитања и надлежни државни органи имају у превенцији и заштити деце и ученика од насиља у образовно-васпитним установама.

II

Школе не препознају нефизичке облике насиља или им, уколико их и уоче, не дају одговарајући значај, што има за последицу изостајање одговарајућег поступања школе у том случају. Вербално насиље, па и неки облици физичког насиља (уништавање имовине детета, чврге, гурање, ударање) називају се „кошкањем“, „дечјом игром“, „шалом“ и стога се не предузимају никакве активности усмерене ка заустављању насиља и пружању заштите жртви. Тамо где се вербално насиље и други облици нефизичког насиља и препознају, мере које се предузимају свде се на разговор са злостављачем и упућивањем жртве да нападе „игнорише“, а да на злостављача „не обраћа пажњу“.

Школе су спремније да поступају у случајевима физичког насиља одраслих, односно запослених према деци, а у мањој мери када се ради о вршњачком физичком насиљу.

III

Школе најчешће не врше процену нивоа насиља, а тамо где се процена изврши изостаје планирање мера и доношење Оперативног плана заштите, који је обавезан код насиља другог и трећег нивоа.

IV

Школе одричу своју надлежност и одговорност за насиље у коме учествују њени ученици, уколико се оно догодило ван школског простора (па чак и када се догодило у њеној непосредној близини), без обзира што су корени насилне интеракције у релацијама и улогама ученика успостављених, односно стечених у школи.

V

Мере интервенције које школе предузимају у случајевима вршњачког насиља у највећем броју случајева су стихијске, непланске и неорганизоване, предузимају се ситуационо, а њихова се ефикасност не прати. Школе најчешће игноришу почетне облике насиља и реагују тек када је насиље ескалирало у неки од озбиљних облика.

VI

Најчешће се ангажовање школе на случају насиља завршава спровођењем евентуалних репресивних поступака према ученику који је био насилаан. Школе не предузимају мере подршке ученику жртви, нити у том циљу покушавају да остваре сарадњу са родитељима, органом старатељства или здравственом установом.

VII

У већини случајева школе не примењују Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама и Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање или то чине на неодговарајући начин и у недовољном обиму. Тимови за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања нису формиран и или је њихов састав неправилан, а активности Тима нису у складу са Правилником и Протоколом. Честа је појава да у решавање случаја насиља Тим није ни укључен.

VIII

Установе образовања и васпитања и њихови тимови за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања не воде прописану евиденцију о случајевима насиља и предузиманим превентивним и интервентним мерама.

IX

С обзиром на обим, интензитет и облике насиља који су присутни у школама, школе недовољно предузимају превентивне мере, пре свега са циљем да се ученицима, родитељима и запосленима пошаље јасна порука о „нултој толеранцији“ на насиље и да се информишу о активностима које школа предузима или ће предузети у случају насиља.

Број ученика којима су биле доступне едукације о медијацији и ненасилној комуникацији изразито је мали, с тим што се број такве деце смањује што су деца млађа.

X

Посебно се уочава конфузност и стихијност у поступању школа у случајевима када су деца истовремено у улози злостављачи и жртве. У тим случајевима, насиље над таквим учеником најчешће се оправдава његовим претходним насиљем, а школа избегава или пропушта да свакој насилној интеракцији приступа на систематски начин, чиме се подстиче стварање, развијање и одржавање „зачараног круга“ насиља.

XI

Школе не препознају да су деца са сметњама у развоју, нарочито са тешкоћама у понашању (као што је нпр. АДХД синдром), често у високом ризику да постану и жртве насиља и злостављачи. Насиље које се над њима врши оправдава се тиме да жртва „провоцира“, а насиље које та деца врше оправдава се њиховом тешкоћом у развоју. У оба случаја, школе не предузимају адекватне мере, док их на то не натера неки аларматнији догађај.

XII

Чак у случајевима тежих облика насиља, школе у највећем броју случајева не иницирају сарадњу са другим органима и установама (центар за социјални рад, полиција, здравствене установе). Ови органи укључују се тек када информацију о насиљу добију из других извора, односно, када се школско насиље прелило и ван школе и прерасло у вршење дела законом прописаног као кажњивог.

XIII

Школе се не баве положајем ученика који је био насилаан, нити узроцима конкретног вршњачког насиља. Инцидент се углавном решава изрицањем санкција, покушајем премештања детета у другу школу или искључивањем детета из средње школе, а потпуно изостаје подршка ученику који је био насилаан. Школе не укључују орган старатељства, некада чак ни када сама школа уочи да се иза дететовог насиља налазе околности које захтевају укључивање система породичноправне и социјалне заштите.

XIV

Не постоји уједначена пракса инспекцијских органа приликом надзора у случајевима школског насиља: у одређеним случајевима контролише се примена Правилника о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама, док у другим случајевима органи који врше инспекцијски надзор одричу чак и своју надлежност у контроли примене Правилника и Протокола.

ПРЕПОРУКЕ

Полазећи од података о распрострањености насиља у школама и пропустима у примени прописа и предузимању мера ради превенције, сузбијања и спречавања насиља у школама, препоруке Заштитника грађана организоване су према кључним темама и носиоцима одговорности за њихово решавање.

I

Потребно је да Народна скупштина Републике Србије уврсти у дневни ред разматрање предлога Закона о правима детета, који ће поднети Заштитник грађана у складу са својим законским овлашћењима и који уводи јединствене стандарде у области права детета, укључујући и превенцију и заштиту деце од насиља, злостављања и занемаривања, нарочито деце из посебно осетљивих група.

II

Потребно је да установе образовања и васпитања, органи управе надлежни за вршење назора над радом ових установа и Министарство просвете и науке, у свом раду у превенцији и заштити деце од насиља побу од:

- чињенице да је школско насиље свако насиље извршено у простору који припада школи или у оквиру школских активности, али и свако насиље чији су узроци у релацијама и улогама учесника у насилној интеракцији, а које су успостављене, односно стечене у школском окружењу;
- дефиниција насиља, злостављања и занемаривања и њихових појавних облика садржаних у Правилнику о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебном протоколу за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама.

III

Потребно је да установе образовања и васпитања доследно и у пуном обиму примењују Закон о основама система образовања и васпитања, Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама, а нарочито:

- да упознају ученике са правима ученика и обавезама школе у заштити од насиља;
- да сачињавају годишњи програм заштите који ће садржати све елементе прописане Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање;
- да формирају Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања у саставу који је прописан Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и који одговара сврси и циљу због кога се Тим формира;
- да спроводе превентивне, интервентне и мере подршке на начин и по корацима који су прописани Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебним протоколом за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама;
- да воде евиденције о случајевима насиља, прате и евидентирају предузимање и ефикасност предузетих мера, анализирају стање и подносе извештаје у складу са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.

IV

Потребно је да установе образовања и васпитања учине Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама стално доступним ученицима, запосленима и родитељима/старатељима ученика.

V

Потребно је да установе образовања припреме обавештења намењена ученицима, запосленима и родитељима о постојању Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, његовом саставу, овлашћењима и активностима и начину на који се насиље може пријавити и од насиља затражити заштита. Установе

образовања и васпитања истаћи ће ова обавештења на свима доступној огласној табли, паноима, интернет страницама и на други начин којим се обезбеђује да ова информација буде доступна свима без разлике.

VI

Потребно је да Министарство просвете и науке, самостално и преко мреже просветних инспектора спроводи периодичну контролу да ли установе образовања и васпитања у свом раду доследно и у пуном обиму примењују Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, а нарочито:

- да ли су Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама свима доступни;
- да ли је установа учинила свима доступном информацију о постојању Тима за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања, ко су чланови Тима и на који се начин ученик може заштитити од насиља
- да ли је установа донела Програм заштите и да ли је његов садржај у складу са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање
- да ли је установа спровела превентивне активности у складу са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање.

VII

Потребно је да Министарство просвете и науке, у сарадњи са другим органима, организацијама, установама и правним лицима, обезбеди свим ученицима редовне едукације о развијању толеранције и ненасилној комуникацији, појавним облицима насиља, злостављања и занемаривања и ефикасним начинима супротстављања и спречавања насиља и осмисли и периодично спроводи партиципативна истраживања деце о насиљу у школама.

VIII

Потребно је да Министарство просвете и науке, у сарадњи са другим органима, организацијама, установама и правним лицима, организује за наставнике и друге запослене у установама образовања и васпитања посебне периодичне едукације о развијању толеранције, ненасилној комуникацији, насиљу, злостављању и занемари-

вању, његовим појавним облицима и ефикасним начинима превенције, спречавања и сузбијања насиља.

IX

Потребно је да установе образовања и васпитања, у предузимању мера превенције и заштите од насиља остваре пуну сарадњу са органима старатељства, полицијом, здравственим установама и правосудним органима и другим органима, организацијама и установама и да, сагласно томе, буду иницијатори конференције случаја.

X

Потребно је да установе образовања и васпитања приликом спровођења мера ради заштите од насиља, предузимају самостално или у сарадњи са другим органима мере усмерене на подршку, рехабилитацију ученика жртве и његову/њену реинтеграцију, као и рехабилитацију и реинтеграцију ученика у улози злостављача.

XI

Мера санкционисања детета које је починило насиље, а нарочито мера искључивања из школе, биће мера „последњег избора“ и примениће се у законитом поступку тек када превентивне, рехабилитационе и друге мере подршке, које је школа самостално или у сарадњи са другом органима и установама предузела, не дају ефекте. Казнене мере не могу бити алтернатива превентивним и мерама подршке и рехабилитације, нити надокнада за пропуст установе да ове мере благовремено предузме.

XII

Потребно је да министар просвете и науке донесе подзаконски акт којим се ближе уређују критеријуми за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика или трећег лица у установи и подзаконски акт којима се уређују ближи услови о начинима препознавања невербалних облика злостављања деце и ученика од стране запосленог за време неге, одмора и рекреације и других облика васпитно-образовног рада, на шта га обавезује Закон о основама система образовања и васпитања.

А Н Е К С

ЗАКОНОДАВНИ ОКВИР ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА У ШКОЛАМА

Прихватањем и ратификовањем бројних међународних докумената Република Србија обавезала се на стварање обухватног националног законодавног оквира за заштиту деце од злостављања, занемаривања и искоришћавања.

Из релевантих међународних и домаћих докумената издвајамо она којима се обезбеђује заштита деце од насиља, злостављања и занемаривања у области образовања и васпитања, односно у образовно-васпитним установама.

Редослед правних инструмената дат је на основу њиховог значаја и општости. Након што буду донети недостајући подзаконски акти, законодавни оквир за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања биће заокружен.

КОНВЕНЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА¹⁹ СА ФАКУЛТАТИВНИМ ПРОТОКОЛИМА²⁰

Када су у питању права детета, свакако да је најзначајнији међународни инструмент Конвенција о правима детета, која обавезује државе чланице да сваком детету - узимајући у обзир права и обавезе дететових родитеља²¹ - обезбеде онај степен заштите и бриге који је неопходан за његову добробит и да предузимају у том циљу све потребне законодавне и административне мере. Заснована на четири руководна принципа – праву на живот,

¹⁹ Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета („Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 2/97)

²⁰ Закон о потврђивању Факултативног протокола о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији, уз Конвенцију о правима детета („Сл. лист СРЈ - Међународни уговори, бр. 7/2002) и Закон о потврђивању Факултативног протокола о учењу деце у оружаним сукобима уз Конвенцију о правима детета („Сл. лист СРЈ - Међународни уговори“, бр. 7/2002)

²¹ или старатеља или других појединаца који су правно одговорни за дете

опстанак и развој, недискриминацији, партиципацији и најбољим интересима детета – Конвенција (између осталог) обавезује државе чланице на предузимање мера ради „заштите детета од свих облика физичког или менталног насиља, повреда или злоупотребе, занемаривања или немарног односа, малтретирања или експлоатације, укључујући и сексуалну злоупотребу“²².

Конвенција обавезује државе да сваком детету обезбеде образовање које је усмерено на „развој личности детета, талената, менталних и физичких способности до њихових крајњих могућности; развој поштовања права и основних слобода, као и поштовање принципа садржаних у Повељи Уједињених нација...“ и „припрему детета за одговоран живот...у духу разумевања, мира, толеранције, једнакости полова...“²³. Дајући тумачење одредби Конвенције које се односе на циљеве образовања у контексту права детета на образовање (чл. 28. и 29. Конвенције), Комитет за права детета у Општем коментару бр. 1 – Циљеви образовања²⁴ наглашава да „образовање иде много даље од формалног школовања и обухвата широк спектар животних искустава и процеса учења који деци омогућавају да, индивидуално и колективно, развијају своје личности, таленте и способности, и да живе испуњен и задовољавајући живот у друштву“. Комитет посебно истиче да је квалитетно образовање оно које подстиче поштовање људских права, и то не само кроз садржај наставног плана и програма, већ и кроз „образовне процесе, педагошке методе и окружење у којем се образовање одвија“²⁵. Образовање се мора пружати на начин којим се поштује урођено достојанство детета, у складу са четири руководна принципа Конвенције, а то, између осталог, значи и да се „образовање мора обезбедити на начин којим се унапређује ненасиље у школи“²⁶. Циљ образовања је да свако дете стекне и савлада „основне животне вештине и да ниједно дете не изађе из школе а да није опремљено за суочавање са изазовима са којима се може очекивати да ће се суочити у животу. Основне вештине укључују не само писменост и рачунање, него и животне вештине као што су способност... да се сукоби решавају на ненасиљан начин...“²⁷. У Општем коментару бр. 13 – Право детета да не буде изложено било ком облику насиља²⁸, Комитет је дао правно тумачење одредби члана 19. Конвенције о правима детета, посебно истичући да је обавеза државе да заштити дете од сваког облика насиља у свим срединама, укључујући и школе. Комитет је посебно указао да се насиље над дететом може појавити у најразноврснијим облицима (не само у физичком облику), као и да се насиљем у смислу одредби Конвенције о правима детета сматра и насиље које у школама врше друга деца или одрасле особе.

²² чл. 19. Конвенције о правима детета

²³ чл. 29. Конвенције о правима детета

²⁴ Општи коментар бр. 1. Комитет за права детета је донео и објавио 17. 04. 2001. године. Доступно на Интернет страници <http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CRC/GC/2001/1>

²⁵ тачка 2. Општег коментара бр. 1

²⁶ тачка 8. Општег коментара бр. 1

²⁷ тачка 9. Општег коментара бр. 1

²⁸ Општи коментар бр. 13 Комитет за права детета је донео и објавио 18. 04. 2011. године. Доступно на Интернет страници <http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CRC/GC/2001/1>

Комитет за права детета је 06. 06. 2008. године на својој 48. седници усвојио Закључна запажања након разматрања извештаја Републике Србије²⁹, у којима је изразио забринутост због „распрострањеног насиља у школама, претежно међу ученицима“³⁰ и препоручио Републици Србији да „устонови адекватне програме и активности у циљу...превенције нетолеранције, вршњачког насиља и дискриминације у школама и друштву у целини“³¹.

НАЦИОНАЛНИ ПЛАН АКЦИЈЕ ЗА ДЕЦУ

Препознајући да је положај деце и младих у Републици Србији оптерећен низом проблема, и уважавајући потребу да се овим проблемима приступи на систематичан и организован начин, Влада Републике Србије донела је 2004. године Национални план акције за децу³². План је означио насиље над децом као један од „приоритетних стратешких националних проблема“ и констатовао да у Србији недостају свест о значају проблема са којима се деца суочавају, институционално и системско бављење проблемима и њихово решавање, националне базе података о деци и нарочито општа и целовита политика државе у односу на децу. Доношење Националног плана акције за децу не представља само испуњавање обавеза Републике Србије које је она преузела ратификацијом међународних уговора – пре свега Конвенције о правима детета – већ и заокрет државне политике према младој генерацији и укључивање политике државе према деци у општу политику развоја земље.

Национални план акције за децу је стратешки документ Републике Србије, донет за период од 2004. до 2015. године и представља „план приоритетних мера, активности и програма које треба предузети у наредним годинама у циљу стварања што повољнијих услова за живот деце, њихово одрастање и укључивање у друштво“.

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ И ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД НАСИЉА

Постављајући превенцију и заштиту деце од насиља као један од приоритетних циљева политике Републике Србије према деци, имајући у виду податке о насиљу над децом који су представљени у Студији Генералног

²⁹ доступно на <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/crcs48.htm>

³⁰ тачка 60. Закључних запажања

³¹ тачка 61. Закључних запажања

³² <http://www.savetzapravadeteta.gov.rs/sr/documents>

секретара Уједињених нација и полазећи од принципа постављених у овој Студији да ниједно насиље над децом није оправдано и да се свако насиље над децом може спречити, Влада је 2008. године усвојила Националну стратегију за превенцију и заштиту деце од насиља³³.

Стратегија констатује да је немогуће дати тачне податке о насиљу које деца у Републици Србији трпе, јер не постоји јединствен систем евидентирања и праћења насиља над децом. Различити системи на различит начин региструју појаву насиља, а њихови подаци – због различитих параметара које користе – тешко се упоређују. Стратегија је утврдила и следеће проблеме у превенцији и заштити деце од насиља:

- низак ниво свести међу становништвом о присутности насиља;
- толеранција на различите облике насиља;
- недовољна, односно недостајућа едукација јавности како да се суоче са насиљем над децом;
- недостатак свеобухватних стратегија и системских механизма превенције и реаговања на проблем насиља над децом;
- недовољно развијено законодавство у овој области, као и механизми за њихово спровођење и мониторинг;
- потреба за ратификацијом релевантних инструмената за заштиту људских права;
- потреба за развијањем водича за права деце у различитим областима;
- недовољно развијена мултисекторска мрежа за заштиту деце од насиља;
- неразвијен информациони систем за прикупљање података о насиљу над децом;
- недостатак протокола за документовање насиља;
- неразвијена процедура извештавања;
- недовољно истраживања о учесталости насиља над децом и процене ризика рањивости деце на насиље и злостављање.

Стратегија се односи на сву децу у свим срединама и поставља два општа стратешка циља:

- развој безбедног окружења у коме ће бити остварено право сваког детета да буде заштићено од свих облика насиља, и
- успостављање националног система превенције и заштите деце од свих облика злостављања, занемаривања и искоришћавања.

³³ „Службени гласник РС”, бр. 122/2008

Своју улогу у остваривању великог броја специфичних циљева које је поставила Стратегија, има и систем образовања. Стратегија га означава као значајан фактор у:

- развијању толеранције и неговању ненасилних видова комуникације;
- увођењу садржаја о толеранцији и ненасилној комуникацији у образовно-васпитне програме;
- увођење садржаја о превенцији насиља над децом у наставне планове и програме основних и средњих школа;
- пружању подршке програмима који успостављају систем превенције, интервенције и подршке у случајевима насиља у школском окружењу;
- изради и спровођењу програма за спречавање и заштиту од насиља деце у ћачким домовима и интернатима;
- организовању обуке о правима деце, за децу и са децом, као и обука за оснаживање деце за препознавање и пријављивање насиља над собом и својим вршњацима;
- пружању подршке и подстицању иницијатива и активности деце у организовању активности и манифестација којима се промовише толеранција, узајамно уважавање, сарадња, одговорност и комуникацијске вештине;
- укључивању деце у организовање кампања, трибина, округлих столова, изложби и других едукативних догађаја на тему борбе против насиља, промоције толеранције, конструктивног решавања сукоба и слично;
- обуци и укључивању деце у креирање и спровођење програма за превенцију и заштиту од насиља у образовно-васпитним установама и локалној заједници, с посебним акцентом на вршњачко насиље;
- јачању улоге ученичких парламената у превенцији и заштити деце од насиља;
- пружању подршке развоју и функционисању вршњачких тимова за превенцију и заштиту деце од насиља у образовно-васпитним установама;
- пружању подршке програмима вршњачке медијације у образовно васпитним установама;

Нарочито значајни специфични циљеви, у чијем су остваривању незаобилазне установе образовања и васпитања су:

- успостављање сарадње међу релевантним секторима;
- јачање способности свих сектора за препознавање насиља и насилних ситуација;
- развијање знања и вештина стручњака за превенцију и заштиту деце од насиља у свим секторима;
- реализација програма обуке за примену Општег и посебних протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања;
- организовање обука за ненасилну комуникацију и конструктивно решавање конфликта за запослене у свим секторима;

- унапређивање компетенција стручњака и развијање програма за рад са учиниоцима насиља;

Увођење модула о превенцији и заштити деце од насиља у програме факултета на којима се школују стручњаци који раде са децом и породицом је специфични циљ Стратегије, чије би остварење можда најефикасније довело до значајног повећања броја компетентних стручњака који раде са децом, нарочито у области образовања.

Улога система образовања веома је значајна у развијању и одржавању јединственог система евидентирања и праћења случајева насиља, побољшању квалитета података о врстама и исходима насиља над децом и пружању подршке истраживањима о насиљу над децом, његовим узроцима и последицама, превенцији насиља и заштити детета, што су такође специфични циљеви Стратегије.

Стратегија је нарочито истакла да се „превенција и заштита деце од насиља може успешно спроводити само у партнерству свих сектора друштва – државних институција, међународних и домаћих невладиних удружења, органа локалне самоуправе, научних институција и средстава јавног информисања“, а координативну функцију у том процесу треба да има Савет за права детета Владе.

ЗАКОН О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

11. септембра 2009. године ступио је на снагу Закон о основама система образовања и васпитања³⁴, који по први пут детаљније и целовитије уређује питање заштите детета и ученика од насиља, злостављања и занемаривања. Овај закон је наставак активности које је Република Србија започела доношењем Националног плана акције за децу, Општег протокола за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама. Одредбама које се односе на заштиту од насиља у установама образовања и васпитања, Закон је општа правила и принципе постављене стратешким документима, подигао на ниво законских принципа и правила императивног карактера. Истовремено, усвајањем овог закона, Република Србија започела је са конкретним активностима ради испуњавања обавеза преузетих ратификацијом Конвенције о правима детета и обавезе поступања по препорукама Комитета за права детета из 2008. године.

³⁴ „Службени гласник РС“ бр. 72/09, 52/11

Један од Општих циљева образовања и васпитања који су дефинисани овим законом је и „образовање и васпитање у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негује...сарадња, толеранција... и у којој је осигурано пуно поштовање права детета, ученика и одраслог“.³⁵ „Развој способности комуницирања, дијалога, осећања солидарности, квалитетне и ефикасне сарадње са другима и способности за тимски рад и неговање другарства“ и „развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости“³⁶ законом су дефинисани као циљеви образовања. Сврха образовног процеса је, између осталог, и да ученици буду оспособљени да одговорно и ефикасно управљају собом и својим активностима и ефикасно комуницирају³⁷. Овим одредбама Закон се усагласио са одредбама Конвенције о правима детета које се односе на право детета на образовање и циљеве образовања у складу са тумачењима које је Комитет за права детета дао у Општим коментарима бр. 1 – Циљеви образовања.

Установе образовања и васпитања доносе правила понашања са циљем да се у установи обезбеди међусобно уважавање и разумевање деце, ученика, запослених и родитеља³⁸. Две забране које је поставио овај закон од изузетног су значаја за заштиту права детета: забрана дискриминације и забрана насиља, злостављања и занемаривања³⁹. У установама је забрањена свака активност којом се „угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења“; забрањено је и подстицање или неспречавање таквих активности. Дефинишући појам дискриминације, закон прописује обавезу министра просвете и науке да заједно са министром надлежним за послове људских права донесе подзаконски акт којим ће се уредити критеријуми за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика или трећег лица у установи.

Закон детаљно уређује појам насиља, злостављања и занемаривања, забрањујући „физичко, психичко и социјално насиље, злостављање и занемаривање деце и ученика, физичко кажњавање и вређање личности, као и сексуалну злоупотребу деце и ученика или запослених“. Имплементирајући у текст дефиницију насиља коју су поставили Општи и Посебни протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Закон дефинише да се „под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног или понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог“. Облици насиља добили су по први пут своју законску дефиницију:

³⁵ чл. 2. Закона о основама система образовања и васпитања

³⁶ чл. 4. Закона о основама система образовања и васпитања

³⁷ чл. 5. Закона о основама система образовања и васпитања

³⁸ чл. 43. Закона о основама система образовања и васпитања

³⁹ чл. 44. и 45. Закона о основама система образовања и васпитања

- „занемаривање и немарно поступање представља пропуштање установе или запосленог да обезбеди услове за правилан развој детета и ученика“;
- физичким насиљем сматра се „физичко кажњавање деце и ученика од стране запослених и других одраслих особа; свако понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; насилно понашање запосленог према деци, ученицима или другим запосленим, као и ученика према другим ученицима или запосленим.“;
- психичко насиље је „понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета и ученика или запосленог“;
- социјално насиље је „искључивање детета и ученика из групе вршњака и различитих облика социјалних активности установе“;

Сваки облик насиља је забрањен, без обзира да ли га чини запослени у установи, ученик, родитељ, старатељ или друго лице.

Министар просвете и науке подзаконским актима прописује протокол поступања установе у одговору на насиље, као и ближе услове о начинима препознавања невербалних облика злостављања деце и ученика од стране запосленог за време неге, одмора и рекреације и других облика васпитно-образовног рада.

Забрана дискриминације и забрана насиља, злостављања и занемаривања представљају нови правни основ за предузимање мера од стране органа школе, и то у оној мери која је предвиђена за најтеже облике тежих повреда радних дужности, односно тежих повреда обавезе ученика. Лице које је у обавези да предузима мере у случајевима поступања противно забранама дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања је - директор установе⁴⁰.

Заштита од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања додатно је ојачана одредбом закона која поштовање ових забрана дефинише и као специфично право детета – право на заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања⁴¹; поред овог права, закон прописује као посебна права детета и ученика и „квалитетан образовно-васпитни рад који обезбеђује остваривање принципа и циљева образовања“; „благовремену и потпуну информацију о питањима од значаја за његово/њено школовање“, информисање детета и ученика о његовим/њеним правима и обавезама, и „остваривање свих права детета и ученика, права на заштиту и на правично поступање школе према ученику и када повреди обавезу утврђену овим законом“⁴². У случају повреде ових

⁴⁰ чл. 62. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴¹ чл. 103. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴² чл. 103. Закона о основама система образовања и васпитања

права или непримереног понашања наставника или запосленог, дете односно ученик и(ли) његов родитељ/старатељ могу поднети пријаву директору установе, у року од 15 дана од дана када се догађај десио. Директор је дужан да ову пријаву размотри и о њој одлучи у року од 15 дана од дана пријема, уз консултације са учеником и његови/њеним родитељем и запосленим⁴³.

Заштита од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања обезбеђена је не само на нивоу установе образовања, већ и на нивоу органа управе надлежних за надзор над спровођењем Закона о основама система образовања и васпитања. Ученик, односно родитељ/старатељ могу поднети Министарству просвете и науке захтев за заштиту права ученика, о коме је Министарство дужно да одлучи, уколико установа образовања не отклони повреду на коју јој Министарство укаже⁴⁴.

Повреда забране дискриминације и забране насиља, злостављања и занемаривања представља недозвољену и кажњиву радњу, односно пропуштање. Уколико противно забрани дискриминације и забрани насиља, злостављања и занемаривања поступи ученик, он подлеже васпитно - дисциплинској одговорности, односно против њега ће бити спроведен васпитно - дисциплински поступак⁴⁵ у коме се могу изрећи васпитно - дисциплинске мере укор директора или укор наставничког већа, премештај ученика од петог до осмог разреда у другу основну школу на основу одлуке наставничког већа, уз сагласност родитеља, односно старатеља и школе у коју прелази и за ученика средње школе - искључење ученика из школе, односно школе са домом.⁴⁶ Ове мере, међутим, не могу се изрећи уколико претходно са учеником није спроведен васпитни рад, који је усмерен на промену понашања ученика (изузетно, васпитни рад није услов за изрицање васпитно - дисциплинске мере, ако је повредом забране дискриминације и забране насиља, злостављања и занемаривања дошло до озбиљног угрожавања интегритета жртве)⁴⁷. Уколико повреду забране дискриминације и забране насиља, злостављања и занемаривања изврши запослени у установи образовања, он се привремено удаљава са рада⁴⁸ до окончања дисциплинског поступка; ако се у овом поступку утврди одговорност запосленог, њему се изриче дисциплинска мера престанка радног односа и одузима се лиценца.

Забрана дискриминације и забрана насиља, злостављања и занемаривања представљају специфичну правну категорију у Закону о основама система образовања и васпитања. Повреде ових забрана Закон је изједначио са

⁴³ чл. 103. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴⁴ чл. 111. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴⁵ чл. 114. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴⁶ чл. 115. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴⁷ чл. 115. Закона о основама система образовања и васпитања

⁴⁸ чл. 149. Закона о основама система образовања и васпитања

најтежим облицима тежих повреда радних, односно ученичких обавеза, те прописује и најтеже санкције према особи која поступи супротно забранама. За разлику од тежих повреда радне дужности, за које се у дисциплинском поступку запосленом могу изрећи различите дисциплинске мере, када је реч о повреди забрана дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, запосленом се (уколико се утврди његова одговорност) може изрећи само најтежа дисциплинска санкција – мера престанка радног односа.

Закон даје правни основ за формирање стручног тела (тима) које се бави заштитом детета од насиља: тим је стручни орган установе⁴⁹, који директор формира и усмерава његов рад.⁵⁰

Надзор над спровођењем овог закона, укључујући и контролу „поступања установе у погледу спровођења закона, других прописа у области образовања и васпитања и општих аката; остваривања заштите права детета и ученика, њихових родитеља, односно старатеља и запослених; остваривања права и обавеза запослених, ученика и њихових родитеља, односно старатеља и обезбеђивања заштите детета и ученика и запослених од дискриминације, насиља, злостављања, занемаривања и страначког организовања и деловања у установама“ врши Министарство просвете и науке; ове послове као поверене врше инспекцијски органи Аутономне покрајине Војводине и јединица локалне самоуправе (општина, градова)⁵¹.

Просветна инспекција овлашћена је да након извршеног инспекцијског надзора (редовног, односно ванредног) записником наложи отклањање уочених пропуста. Просветни инспектор може да донесе решење којим установи налаже мере (уколико установа не отклони пропуст у складу са налозима из записника просветне инспекције), а у случају повреде забране дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања просветни инспектор овлашћен је на подношење пријаве надлежном органу, на исти начин као што то чини у случају сумње на учињено кривично дело, прекршај, односно привредни преступ⁵².

Специфичну улогу у остваривању права детета на заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања има Министарство просвете и науке, кроз институт стручно - педагошког надзора, који спроводе просветни саветници у школским управама. Они, између осталог, „прате поштовање општих принципа и остваривање циљева образовања и васпитања“, „саветују и пружају стручну помоћ установи у обезбеђивању заштите деце, ученика и запослених од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања у установи“ и „предлажу установи,

⁴⁹ чл. 66. Закона о основама система образовања и васпитања

⁵⁰ чл. 62. Закона о основама система образовања и васпитања

⁵¹ чл. 147. Закона о основама система образовања и васпитања

⁵² чл. 148. Закона о основама система образовања и васпитања

министру и надлежним органима предузимање неопходних мера за отклањање неправилности и недостатака у обављању образовно-васпитног, стручног, односно васпитног рада и за њихово унапређивање⁵³. Предлози и препоруке просветних саветника немају правно обавезујући карактер, нити им је природа репресивна; међутим, препоруке просветних саветника донете након стручно – педагошког надзора основ су за поступање других органа (Министарства просвете и науке и просветних инспекција), као органа у чијој је надлежности изрицање мера у циљу отклањања утврђених пропуста у раду установе.

⁵³ чл. 151. Закона о основама система образовања и васпитања

ПРАВИЛНИК О ПРОТОКОЛУ ПОСТУПАЊА У УСТАНОВИ У ОДГОВОРУ НА НАСИЉЕ, ЗЛОСТАВЉАЊЕ И ЗАНЕМАРИВАЊЕ

Полазећи од обавезе прописане чл. 44. Закона о основама система образовања и васпитања, министар просвете и науке донео је Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање,⁵⁴ са циљем да се ближе и детаљније уреде „садржаји и начини спровођења превентивних и интервентних активности, услови и начини за процену ризика, начини заштите од насиља, злостављања и занемаривања, праћење ефеката предузетих мера и активности“. Правилником се детаљно разрађују одредбе Закона које су поставиле оквир активности установа образовања и васпитања у превенцији и заштити деце и ученика од насиља.

Правилник усваја дефиницију насиља и злостављања коју је утврдио Закон о основама система образовања и васпитања⁵⁵, а потом и дефинише различите облике насиља:

- физичко насиље је „понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; физичко кажњавање деце и ученика од стране запослених и других одраслих особа“;
- психичко насиље „је понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета и ученика или запосленог“;
- социјално насиље и злостављање је „понашање којим се искључује дете и ученик из групе вршњака и различитих облика социјалних активности, одвајањем од других, неприхватањем по основу различитости, ускраћивањем информација, изоловањем од заједнице, ускраћивањем задовољавања социјалних потреба“;
- злоупотреба детета и ученика је „све оно што појединац, односно институција чини или не чини, што негативно утиче, наноси штету, ускраћује или смањује могућност за безбедан и здрав развој и доводи га у немоћан положај према појединцу или установи (злоупотреба у спорту, у политичке, верске, комерцијалне и друге сврхе). Злоупотреба подразумева и прекомерно подстицање, односно психолошки притисак на дете и ученика од стране родитеља или наставника ради постигнућа, која могу да имају за последицу угрожавање нормалног психофизичког и социјалног развоја и најбољег интереса детета“;
- сексуално насиље и злостављање је „понашање којим се дете и ученик сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно дорастао

⁵⁴ „Службени гласник РС“, бр. 30/2010

⁵⁵ „под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног или понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог“

- или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације“;
- експлоатација је „рад који није у најбољем интересу детета и ученика, а у корист је другог лица, установе или организације. Ове активности могу да имају за последицу угрожавање физичког или менталног здравља, моралног, социјалног и емоционалног развоја детета и ученика, његову економску зависност, ускраћивање права на образовање и слободу избора“;
- електронско насиље и злостављање је „злоупотреба информационих технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта (*web site*), четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже и сл“;
- занемаривање и немарно поступање је „пропуштање родитеља, друге особе која је преузела бригу о детету и ученику, установе или запосленог да у оквиру расположивих средстава обезбеди услове за правилан развој детета и ученика у свим областима, а што може да наруши његово здравље и развој. Занемаривање у установи обухвата: ускраћивање појединих облика образовно-васпитног рада неопходних детету и ученику; нереаговање на сумњу о занемаривању или на занемаривање од стране родитеља; пропусте у обављању надзора и заштите детета и ученика од повређивања, самоповређивања, употребе алкохола, дувана, наркотичког средства или психоактивне супстанце, укључивања у деструктивне групе и организације и др“.

Правилник потом детаљније разрађује активности установе образовања у циљу превенције и заштите од насиља. Постављена правила заснована су како на одредбама Закона о основама система образовања и васпитања, тако и на принципима и правилима које су поставили Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања и Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно – васпитним установама.

Школа најпре има обавезу да спроводи превентивне активности, чији су циљеви следећи:

- подизање нивоа свести и осетљивости детета и ученика, родитеља и свих запослених за препознавање насиља, злостављања и занемаривања;
- неговање атмосфере сарадње и толеранције, уважавања и конструктивне комуникације у којој се не толерише насиље, злостављање и занемаривање;
- унапређивање знања, вештине и ставова потребних за конструктивно реаговање на насиље; обезбеђивање заштите детета и ученика, родитеља и свих запослених од насиља, злостављања и занемаривања.

Превентивне активности укључују:

- планирање (израда Програма заштите)
- адекватно спровођење васпитног рада са децом и ученицима
- информисање свих запослених, деце, ученика и родитеља о њиховим правима, обавезама и одговорностима, прописаним законом, Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и другим подзаконским и општим актима.

У превентивне активности укључени су сви учесници образовног процеса: наставници, стручни радници, руководиоци установе, орган управљања, деца/ученици и њихови родитељи/старатељи.

Превенција насиља, злостављања и занемаривања је планска активност и један од приоритета у остваривању образовно-васпитног рада. Установа образовања и васпитања планира ове активности доношењем годишњег Програма заштите од насиља, злостављања и занемаривања, који је саставни део годишњег плана рада. Програм заштите опредељује мере и активности неопходне ради „развијања и неговања позитивне атмосфере и безбедног окружења“. Садржај Програма заштите је следећи:

- начин на који се превентивне мере и активности уграђују у свакодневни живот и рад установе;
- стручно усавршавање запослених ради унапређивања компетенција;
- начин информисања о обавезама и одговорностима у области заштите од насиља, злостављања и занемаривања;
- подстицање и оспособљавање ученика за активно учествовање у раду одељенске заједнице, ученичког парламента, школског одбора и стручних органа установе; садржаје и начине за појачан васпитни рад;
- поступци за рано препознавање ризика од насиља, злостављања и занемаривања; начине реаговања на насиље, злостављање и занемаривање, улоге и одговорности и поступање у интервенцији када постоји сумња или се оно догађа;
- облици и садржаји рада са свом децом и ученицима, односно онима који трпе, чине или су сведоци насиља, злостављања и занемаривања;
- начини, облици и садржаји сарадње са породицом, јединицом локалне самоуправе, полицијом, центром за социјални рад, здравственом службом и др;
- начини праћења, вредновања и извештавања.

Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање прописује да је установа образовања и васпитања дужна да формира Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања. Ово је, наиме, једна од елементарних превентивних активности у области заштите деце и ученика од насиља. Састав Тима одређује директор установе из реда запослених, а по потреби могу бити укључени и представници родитеља и локалне заједнице, ученичког парламента и одговарајући стручњаци (социјални радник, специјални педагог, лекар, представник полиције и др.)

Задаци Тима за заштиту су следећи:

- припремање Програма заштите од насиља, злостављања и занемаривања;
- информисање деце и ученика, запослених и родитеља/старатеља о планираним активностима и могућностима тражења подршке и помоћи од Тима за заштиту;
- учествовање у обукама и пројектима за развијање компетенција потребних за превенцију насиља, злостављања и занемаривања;
- предлагање мера за превенцију и заштиту,
- организовање консултација
- учествовање у процени ризика и доношењу одлука о поступцима у случајевима сумње или сазнања о насиљу, злостављању и занемаривању;
- спровођење интервентних мера
- укључивање родитеља/старатеља у превентивне и интервентне мере и активности;
- праћење и процењивање ефеката предузетих мера за заштиту деце и ученика и давање одговарајућих предлога директору;
- сарадња са стручњацима из других надлежних органа, организација, служби и медија ради свеобухватне заштите деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања;
- вођење и чување документације;
- извештавање директора установе, стручних тела и органа управљања.

Доступна информација о постојању Тима предуслов је за остваривање његове улоге. Стога је обавеза установа да на адекватан начин обавесте децу, ученике, запослене, родитеље/старатеље о постојању Тима и његовим члановима.

У случају када се догодило насиље или се оно актуелно догађа, установа образовања и васпитања предузима интервентне активности и мере подршке. Поступци установе биће различити у зависности од нивоа насиља; Правилник, наиме, разврстава насиље на три нивоа. Ово разврставање има за циљ да обезбеди „ујединачено поступање (интервенисање) установа у ситуацијама насиља и злостављања када су актери деца, односно ученици (дете – дете, ученик – ученик, дете и ученик – запослени)“.

Према нивоу насиља опредељују се и активности и мере подршке:

Насиље првог нивоа захтева самостално ангажовање „одељењског старешине, наставника, односно васпитача, у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са васпитном групом, одељенском заједницом, групом ученика и индивидуално“.

Други ниво насиља захтева појачани васпитни рад – активности које предузима одељенски старешина, односно васпитач, у сарадњи са педагогом, психологом, Тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру, у складу са Законом.

Насиље трећег нивоа захтева интензивни васпитни рад - активности директора са Тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних органа, организација и служби (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе). На овом нивоу обавезни су интензиван васпитни рад који је примерен потребама ученика, као и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере, у складу са законом. Ако је за рад са учеником ангажована и друга организација или служба, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности. Код трећег нивоа насиља, установа је дужна да обавести о догађају Министарство просвете и науке – надлежну школску управу, у року од 24 сата.

Приликом спровођења интервентних активности, посебне су обавезе установе образовања у случају када догађај захтева неодложну интервенцију; установа образовања је тада дужна да у своје активности укључи и центар за социјални рад, као и правосудне органе и полицију уколико догађај има елементе кривичног дела, односно прекршаја.

Поступци заштите детета у установи образовања морају се водити ефикасно и економично, уз обезбеђивање заштите поверљивости података. Посебно се мора обезбедити да се дете/ученик не излаже поновљеном давању изјава.

У спровођењу интервентних активности, установе образовања предузеће следеће кораке и то наведеним редом:

- 1) Проверавање сумње или откривање насиља, злостављања и занемаривања
- 2) Заустављање насиља и злостављања и смиривање учесника
- 3) Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби
- 4) Консултације у установи; у ову фазу поступања, могу се укључити и други органи и установе (Министарство просвете и науке - школска управа, центар за социјални рад, полиција, здравствена служба и др.)
- 5) Сачињавање Оперативног плана заштите, који садржи:
 - активности усмерене на промену понашања - појачан васпитни рад, рад са родитељем, рад са одељенском заједницом, укључивање ученичког парламента и савета родитеља, а по потреби и органа управљања;
 - носиоце активности
 - рок извршења активности
 - начине којима ће се обезбедити поновно укључивање свих учесника насиља, злостављања и занемаривања у заједницу.

План заштите сачињава Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања самостално или (по потреби) уз учешће других органа, служби и установа. У припрему плана заштите, када год је могуће, установа ће укључити представнике одељенске заједнице, односно групе, и Ученичког парламента.

- 6) Предузимање мера и активности по Оперативном плану заштите:
Мере и активности треба да буду предузете уз учешће детета и ученика и да буду у складу са његовим развојним могућностима. Када тим за заштиту процени да постоји потреба, предложиће израду индивидуалног образовног плана.

- 7) Праћење ефеката предузетих мера и активности.

Установа образовања и васпитања прати како се остварује годишњи Програм заштите. У том циљу евидентирају се сви случајеви насиља, злостављања и занемаривања другог и трећег нивоа и прати се остваривање

конкретних оперативних планова заштите. Тим за заштиту од насиља, злостављања и занемаривања два пута годишње извештава директора установе о прикупљеним подацима и сачињеним проценама, а директор извештава орган управљања, Савет родитеља и Ученички парламент.

Извештај о остваривању програма заштите је саставни део годишњег извештаја о раду установе и доставља се Министарству просвете, односно надлежној школској управи.

Иако је Закон о основама система образовања и васпитања ступио на снагу пре више од две године, подзаконски акт којим се уређују критеријуми за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика или трећег лица у установи и подзаконски акт којим се уређују ближи услови о начинима препознавања невербалних облика злостављања деце и ученика од стране запосленог за време неге, одмора и рекреације и других облика васпитно-образовног рада, нису донети. Изменама Закона о основама система образовања и васпитања, које су објављене у „Службеном гласнику РС“, бр. 52/11, продужен је рок за доношење ових подзаконских аката, са две на три године од дана ступања Закона на снагу.

ОПШТИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ ОД ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Извршавајући један од специфичних циљева Националног плана акције за децу, Влада Републике Србије донела је 2005. године Општи протокол за заштиту деце од злостављања и занемаривања. Основни циљеви Општег протокола су „унапређење добробити деце кроз спречавање злостављања и занемаривања“ и „обезбеђивање да сви предузети поступци и одлуке, током целог процеса, буду у најбољем интересу детета“. Општи протокол даје ближу одреднице злоупотребе (злостављања и занемаривања) детета: „Злоупотреба или злостављање детета обухвата све облике физичког или емоционалног злостављања, сексуалну злоупотребу, занемаривање или немаран поступак, као и комерцијалну или другу експлоатацију, што доводи до стварног или потенцијалног нарушавања дететовог здравља, угрожавања дететовог развоја или достојанства у оквиру односа који укључује одговорност, поверење или моћ“. Ова општа дефиниција насиља и његових појединих облика је заснована на дефиницијама које су усвојене на Консултацији о спречавању злоупотребе деце у Светској здравственој организацији у Женеви, 1999. године (дефиниција насиља Светске здравствене организације)⁵⁶. Општи протокол дефинише и поједине облике насиља: физичко злостављање, сексуалну злоупотребу, емоционалну злоупотребу, занемаривање и немарно поступање и експлоатацију.

Полазећи од четири руководна принципа Конвенције о правима детета, Општи протокол поставља као специфичне циљеве „информисање стручњака који раде са децом и за децу, као и шире јавности, укључујући и децу, како поступати у случају сумње да је дете жртва злостављања и занемаривања или то може постати“, „успостављање сарадње међу стручњацима из свих области која је неопходна да би се деца заштитила“ и „успостављање ефикасне и оперативне процедуре која ће осигурати да када до злостављања и занемаривања дође постоји брз и координисан поступак који штити дете од даљег злостављања и занемаривања и обезбеђује одговарајућу помоћ детету и породици“. У циљу стварања оперативне и ефикасне мултидисциплинарне мреже за заштиту деце, Општи протокол као један од циљева поставља и доношење посебних протокола у системима социјалне и породично-

⁵⁶ <http://www.yesican.org/definitions/WHO.html>

правне заштите, правосуђа, унутрашњих послова, здравља и образовања. Посебним протоколима разрађују се интерне процедуре у сваком од ових система, у складу са принципима и циљевима Општег протокола. Министарства се Општим протоколом обавезују да подстичу доношење посебних интерних правила и процедура унутар органа и установа, као и закључивање споразума о сарадњи на локалном нивоу. Обавеза је министарстава и да обезбеде систематско обучавање стручњака, које ће обухватити: основну едукацију (намењену свим запосленим у установама и другим организацијама које се баве децом); виши ниво едукације (намењен стручњацима (тимовима стручњака) који се непосредно баве заштитом деце у појединим областима), и специјализовану едукацију (намењену одређеном броју стручњака у здравству, образовању, социјалној заштити, правосуђу и полицији, како би стекли специјализована знања и вештине).

Општи протокол поставља основне оквире поступања установа у случају сумње или сазнања о насиљу, злостављању и/или занемаривању детета; овај процес обухвата препознавање случајева злостављања и/или занемаривања; пријављивање надлежном органу, односно служби; процену ризика, стања и потреба детета и породице и планирање услуга и мера за заштиту детета. Посебно се истиче да запослени у органима и установама (као што су образовне или здравствене), могу бити особе од поверења детета жртве или особе које стекну прва сазнања о (претећем) насиљу над дететом, те су стога оне у обавези да без одлагања поступе по правилима која поставља Општи протокол и на основу њега донети посебни протоколи.

ПОСЕБНИ ПРОТОКОЛ ЗА ЗАШТИТУ ДЕЦЕ И УЧЕНИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА У ОБРАЗОВНО - ВАСПИТНИМ УСТАНОВАМА

У складу са принципима и циљевима који су постављени у Националном плану акције за децу и Општем протоколу за заштиту деце од злостављања и занемаривања, Министарство просвете и науке донело је 2007. године Посебни протокол за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама. Протокол разрађује „превентивне активности и дефинисане процедуре у заштити деце од насиља, у којима је прецизирана улога свих који су укључени у живот и рад образовно-васпитне установе“, а намењен је руководиоцима и запосленима у установама образовања и васпитања, али и деци/ученицима, родитељима/старањима, представницима локалне заједнице и свим институцијама које су или могу бити укључене у превенцију и заштиту детета од насиља.

Као и Општи протокол, и Посебни протокол насиље над дететом проглашава кршењем права детета на живот, опстанак и развој. Протокол дефинише насиље као „сваки облик једанпут учињеног или поновљеног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства деце/ученика“, без обзира у ком се облику насиље појави (физичко, емоционално/психолошко, сексуално насиље и злоупотреба, насиље коришћењем информационих технологија (електронско насиље), злоупотреба деце/ученика, занемаривање и немарно поступање, експлоатација).

Посебни протокол разрађује интерни поступак установе образовања и васпитања у случајевима сумње/сазнања о насиљу, злостављању и занемаривању и истовремено даје оквир за планирање превентивних активности. Протокол је „обавезујући за све који учествују у животу и раду образовно-васпитне установе“, а установе су у обавези да у својим годишњим програмима рада дефинишу Програм заштите деце/ученика од насиља и да формирају тимове за заштиту деце/ученика од насиља.

Основни принцип Посебног протокола је да установе образовања и васпитања треба да стварају климу у којој се „...не толерише насиље; не ћути у вези са насиљем“ и у којој се „свако ко има сазнање о насиљу обавезује на поступање“. Поступање установа је двојако: превентивно (кроз мере превенције) и заштитно (кроз мере интервенције и подршке). Мере превенције усмерене су ка стварању ненасилне климе у установи, укључивању свих на превенцији насиља, сачињавању програма превенције насиља, подизању нивоа свести за препознавање насиља, дефинисању процедура заштите од насиља, информисању свих особа укључених у живот и рад установе о процедурама и поступцима за заштиту од насиља и реаговање у ситуацијама насиља, унапређивању компетенција запослених, деце, ученика, родитеља, старатеља и других особа, за препознавање и реаговање у случајевима насиља. Мере интервенције односно подршке усмерене су на изградњу система ефикасне заштите, праћење и евидентирање случајева насиља, процењивању постојећег програма заштите од насиља, ублажавању/отклањању штетних последица претрпљеног насиља, саветодавном раду са децом која трпе насиље, децом која врше насиље и децом која су посматрачи насиља. Кораци које прописује Посебни протокол обавезујући су.

Посебна обавеза установа образовања и васпитања која проистиче из Посебног протокола јесте формирање тимова за заштиту деце/ученика од насиља. Протокол даје следећа обавезујућа упутства у вези са овим телом:

- Тим формира руководиоца установе (директор); број чланова и састав зависе од специфичности установе;
- чланови Тима треба да показују високу професионалност у раду, добре комуникативне способности, као и да у својој личној и професионалној биографији немају елемената насилног понашања;

- сви у установи (запослени, деца/ученици и родитељи/старатељи) морају бити информисани о томе да постоји Тим и ко су његови чланови; ова информација мора бити истакнута на видном месту;
- организација рада Тима и време у коме су обавезни да предузимају мере треба да буду у складу са радним временом установе, тако да током радног времена установе неко од чланова Тима буде на располагању;

Задаци чланова Тима за заштиту деце/ученика од насиља су да:

- учествују у обуци за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања;
- информишу и пруже основну обуку за све запослене у установи са циљем стицања минимума знања и вештина неопходних за превенцију, препознавање, процену и реаговање на појаву насиља, злостављања и занемаривања деце/ученика;
- организују упознавање деце/ученика, родитеља/старатеља и локалне заједнице са Општим и Посебним протоколом за заштиту деце од злостављања и занемаривања;
- координирају израду и реализацију програма заштите деце/ученика од насиља;
- спроводе превентивне и интервентне активности и предузимају мере подршке;
- организују консултације у установи и процењују нивое ризика за безбедност деце/ученика;
- прате и процењују ефекте предузетих мера у заштити детета /ученика;
- сарађују са релевантним установама;
- припремају план наступа установе пред јавношћу и медијима;
- организују евидентирање појава насиља;
- прикупљају документацију;
- извештавају стручна тела и органе управљања.

Министарство просвете и науке издало је 2009. године Приручник за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, са циљем да запослени у школама добију детаљније информације и конкретнија упутства о начину на који ће спроводити мере превенције и заштите ученика од насиља.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.59:373(497.11)
342.726-057.874(497.11)

НЕШИЋ, Снежана

Заштита деце од насиља у школама :
извештај Заштитника грађана и Панела младих
саветника / [Снежана Нешић, Наташа Јовић]. -
Београд : Заштитник грађана, 2011 (Београд :
Интерпринт). - 64 стр. : илустр. ; 30 cm

Тираж 250. - Напомене и библиографске
референце уз текст.

ISBN 978-86-87945-10-4

1. Јовић, Наташа [аутор]

а) Насиље у школи - Истраживање - Србија

б) Жртве насиља - Деца - Правна заштита -
Србија

COBISS.SR-ID 188025356